

کاروباری مسائل

او اسلامی حل لاری

ژباره او زیاتونه: فیاض حمید

Ketabton.com

۱۳۹۴ لمریز کال

کاروباري مسایل او اسلامي حل لارې

ژباړه او زیاتونه:

فیاض حمید

۱۳۹۴ لمريز کال

د تحريک يادښت

د افغانستان ملي تحريک د (۱۳۹۳ ل) کال په پيل کې له خپلو گرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهير کې به (شل عنوانونه) بېلابېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحريک دا ژمنه د ياد کال د کب پر (۲۸) مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غوندې په ترڅ کې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحريک په ياده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهير کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريک ټينگ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريک هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال به زړه پورې گټه پورته کړي. ملي تحريک له ټولو هغو ليکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير کې يې يو بل سره مرسته او ملگرتيا کړې او دا فرهنگي بهير يې بريالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنگ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريک فرهنگي خانگه

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: کاروباري مسایل او اسلامي حل لارې
د پوښتنو او ځوابونو برخې لیکوال: عارف مولانا محمد يوسف لدهیانوی شهید

ژباړه او زیاتونه: فیاض حمید (۰۷۷۵۸۲۹۷۵۰)

خپرنډوی: د افغانستان ملي تحریک، فرهنگي خانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

کمپوز: ف. حمید

پښتۍ ډیزاین: رحمت الله خان امرخېل

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپ کال: ۱۳۹۴ لمريز کال، ۲۰۱۶ زېږديز کال

د تحریک د خپرونو لړ: (۱۰۴)

د ژباړن د خپرونو لړ: لومړی

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسؤلیت لیکوال پورې اړه لري.

ډالۍ

مور او پلار ته! چې يوازینی هيله يې زما پرمختگ دی او ټول

عمر يې نازولی يم.

ف. حميد

لړ لیک

- مخ ګڼه سرلیک
۱. پښتو د پرمختګ پر لور ۱
  ۲. له اسلامي اقتصادي نظام سره زما مینه ۴
  ۳. سوداګري ۷
  ۴. د سوداګری مانا ۸
  ۵. سوداګري پېژندنه (تعريف) ۸
  ۶. د پلورلو او پېرلو طريقه ۹
  ۷. مبيع (سودا) او ثمن (بیه) ۹
  ۸. مبيع: ۱۰
  ۹. د خرڅلاو طريقه: ۱۰
  ۱۰. ثمن (بیه): ۱۱
  ۱۱. د بيع جايزه طريقه ۱۳
  ۱۲. بيع نسبه: ۱۴
  ۱۳. بيع سلم: ۱۵
  ۱۴. د راکړې ورکړې او مزدورۍ په اړه پوښتنې ۱۸

کاروباري مسايل او اسلامي حل لاري

۱۵. د راکړې ورکړې بېلابېل مسايل ..... ۴۸.
۱۶. له واک څخه د مخه مال پلورل (پوښتنې او ځوابونه) ..... ۶۱.
۱۷. مشارکت، مضاربت او مباحه ..... ۶۵.
۱۸. مشارکت ..... ۶۵.
۱۹. د مشارکت ډولونه: ..... ۶۵.
۲۰. د املاک شراکت: ..... ۶۶.
۲۱. د عقود شراکت: ..... ۶۶.
۲۲. مضاربت ..... ۶۶.
۲۳. د مضاربت ډولونه: ..... ۶۸.
۲۴. مقيد مضاربت: ..... ۶۸.
۲۵. مطلق مضاربت: ..... ۶۸.
۲۶. د مضاربت ځانگړتياوې: ..... ۶۹.
۲۷. د مضاربت شرطونه: ..... ۶۹.
۲۸. مباحه ..... ۷۱.
۲۹. د مباحې شرطونه: ..... ۷۲.
۳۰. مشارکت، مضاربت او مباحه (پوښتنې او ځوابونه) ..... ۷۳.
۳۱. ربا (سود) ..... ۸۲.
۳۲. د تجارت او سود تر منځ توپير ..... ۸۳.

کاروباري مسايل او اسلامي حل لاري

---

۳۳. پوښتنې او ځوابونه..... ۸۵
۳۴. کور، زمکه، دکان او نور شيان په کرایه ورکول پوښتنې او ځوابونه.... ۹۱
۳۵. د برخو (Shares) کاروبار (پوښتنې او ځوابونه) ۹۵
۳۶. احتکار ۹۹
۳۷. احتکار (پوښتنې او ځوابونه)..... ۱۰۰
۳۸. د قسطونو کاروبار ۱۰۲

پښتو د پرمختگ پر لور

سوداگري د انسانانو په ژوند کې ځانگړی ارزښت لري ، په نړۍ کې ډېر داسې هېوادونه شته چې يوازې په سوداگري تکیه لري. سوداگري د هېوادونو په پرمختگ کې ډېر مهم رول لري، سوداگري په هېوادونو کې د بې وزلۍ کچه راکموي، پانگونه ډېروي ، د کاروبارۍ زمينې رامنځته کوي، د توکو بيې راتپتوي، د هېواد په داخل او بهر کې د خلکو تر منځ اړیکې ټينگوي.

که د اسلام له نظره هم وگورو، نو زموږ خوږ پيغمبر (محمد صلی الله عليه وسلم) هم په خپل ژوند کې سوداگري کړې او کاروبار ته يې ډير خلک هڅولي دي، خو حلال رزق تر لاسه کړي .

زموږ هيواد کې هم سوداگري اوږد تاريخ لري، د ختيځ او لويديځ تر منځ يې د پله بڼه لرله، له همدې لارې به چې د ورپښمو لار نومېده، د ختيځ او لويديځ ترمنځ سوداگري ترسره کېدله ، خو کله چې په نړۍ کې صنعتي اوښتون (انقلاب) رامنځته شو، د نړۍ په کچه ډېر لوی اقتصادي بدلونونه رامنځته شول په نړۍ کې ډېرې لويې ټرانزيتي لارې جوړې شوې، ټولې نړۍ سره د کلي بڼه غوره کړه او په ورته وخت کې

زموږ په هېواد کې جنگونه رامنځته شول، په همدې سبب زموږ هېواد کې سوداگري په بشپړه توگه له منځه لاړه.

خو له نېکه مرغه په هېواد کې د نسبي سولې په راتگ سره يو شمېر پرمختگونه وشول، د هېواد نړيواله سوداگري تر شپږو ميليارډو ډالرو پورې ورسېده، د دې تر څنگ د هېواد کورنۍ سوداگرۍ هم تر يوه بريده پرمختگ وکړ. له دې سره سره هېواد به مو په راتلونکي کې يو ځل بيا د لوی پرمختگ شاهد وي، ځکه دا هېواد د اقتصادي موقعيت له نظره ډير مهم دی، له يوې خوا د جنوبي اسيا او مرکزي اسيا تر منځ د پلوه بڼه لري، له بلې خوا د ورېښمو پخوانۍ لار هم د جوړېدو په حال کې ده.

نو که د سوداگرۍ پورتنې ارزښت ته پام وکړو، ډېره مهمه ده چې په دې اړه زموږ ليکوالان ډيرې ليکنې وکړي او د سوداگرۍ د اهميت په اړه ټولو هېوادوالو ته معلومات ورکړي، له يوې خوا به د ژبې د پرمختگ سبب وگرځي له بل پلوه به مو اړين معلومات هغو خلکو ته چې غواړي سوداگري ترسره کړي، مهيا کړي وي.

په دې کتاب کې د سوداگرۍ تر څنگ ډېر مهم کاروباري مسایل د اسلام له نظره څېړل شوي دي چې دا هم ډېر لوی پرمختگ دی او اسلام کاروبار ته ډېر اهميت ورکوي.

بیا هم له نیکه مرغه دې موضوع ته زموږ د ځوانانو پام شوی او غواړي په دې اړه لیکنې وکړي چې له دې جملې زما گران او خوږ ملگری (فیاض حمید) دی چې د (کاروباري مسایل او اسلامي حل لارې) تر سرلیک لاندې یې دا کتاب ژباړلی او زیاتونه یې په کې کړي، لومړی ده ته او بیا ددې کتاب ټولو لوستونکو ته مبارکي وایم او له ده څخه مې هیله ده چې په دې اړه نور لیکل هم وکړي، تر څو د لوستونکو تنده پرې خړوبه شي، په پای کې ښاغلي (فیاض حمید) ته د لا بريالتوبونو غوښتونکی یم .

درنښت

محمد داود نیازی

ترناکه ، حیدرآباد ، هندوستان

نیټه : ۲۳/۰۲/۲۰۱۶

له اسلامي اقتصادي نظام سره زما مينه

موږ په پوهنتون کې ډېر مضامين ولوستل، ډېر مې خوښېدل او له لږو سره مې بېخي علاقه نه وه، په پنځم سمستر کې مو (اسلامي بانکوالي) ولوسته، په دغه مضمون کې مو ډېر شيان ولوستل، خو په څه يې پوه او په څه يې پوه نه شوم، ځکه درس مو په انگليسي لوسته او په انگليسي-کې به استاد دومره تشرېح نه راکوله، خو بس غټ غټ ټکي به يې ترې راواخيستل، خو په لوستلو يې زما فکر د اسلامي اقتصادي نظام پر لور راواوښت او ډېر لېواله شوم چې اسلامي اقتصادي نظام ولولم، ډېری وختونه به مې کتابونه اخیستل يا به مې له ملگرو غوښتل، کله کله به مې په انټرنېټ کې هم کتل، ډېر وختونه به مې چې کله د کومې پوښتنې ځواب پيدا کاوه، نو په اردو ژبه به مې ترلاسه کړ، ځکه انټرنېټ په پښتو کې ډېر معلومات نه لري، نو مجبور وم چې په اردو کې يې پيدا کړم، يوه ورځ مې په انټرنېټ کې د يوې کاروباري مسئلې په اړه مالومات لټول، چې په (www.shaheedeislam.com) وېبپاڼه کې مې ترلاسه کړل، دا د يو ديني عالم (عارف مولانا محمد يوسف لدهيانوی شهيد) وېبپاڼه ده چې ټول اثار يې په همدې وېبپاڼه کې خوندي دي، (آپ کا مسايل اور ان کا حل) دا کتاب يې په (لس) جلدونو کې چاپ شوی چې (شپږم) جلد يې ټول د کاروباري مسايلو په اړه پوښتنې او د هغې ځوابونه دي، ما يې ددې برخې لوستل پيل کړل، څومره چې مې دا برخه لوستله، هغومره مې ترې خوند اخیست، ډېرې داسې پوښتنې په کې مطرح شوې وې، چې زما په ذهن کې وې، خو پرې نه پوهېدم او د ځوابونو په لټه يې وم، د هغې ټولو پوښتنو ځوابونه مې ترلاسه کړل او د اسلامي اقتصادي نظام په اړه مې نور هم ډېر مسايل زده کړل، نو فکر مې وکړ چې دا پوښتنې

ټولې پښتو ته راوژباړم تر څو نور پښتانه ترې هم گټه پورته کړي، په همدې موخه مې ددې وېبپاڼې چلوونکي ته ايميل وکړ چې زه غواړم د نوموړي ديني عالم د اثارو (آپ کا مسائل اور ان کا حل) شپږم جلد چې د اقتصادي مسایلو په اړه دی، پښتو ژبې ته راوژباړم، هغه ډېر خوښ شو او زما لپاره يې له رب څخه د توفيق دعا وغوښته، ما په ډېر شوق ژباړه شروع کړه او ټولې هغه پوښتنې مې راوژباړلې چې موږ ورسره په ورځني ژوند کې مخ کېږو، ددې تر څنگ مې له نورو ډېرو کتابونو او وېبپاڼو څخه د اسلامي اقتصادي نظام او اسلامي بانکوالۍ په اړه مالومات راټول او له دې سره مې يو ځای کړل، دا په دې خاطر که څوک پوښتنې لولي او له هغې مخکې لومړی د اسلامي بانکوالۍ په اصولو پوه شي، نو پر پوښتنو به هم يو څه اندازه له مخکې څخه پوه وي.

له يو څه اندازه مطالعې وروسته زه په دې ورسېدم چې يواځينی اقتصادي نظام چې هرې مسئلې ته حل لاره لري او د ژوند هر اقتصادي اړخ لپاره لارښوونه لري، هغه اسلامي اقتصادي نظام دی، که چېرې اسلامي اقتصادي نظام په يو هېواد کې په پوره ډول پلی شي، نو هغه هېواد به ډېر ژر د اقتصادي پرمختگ لوړو څوکو ته ورسېږي. په اسلامي اقتصادي نظام کې د ټولو هغو پوښتنو ځوابونه پيدا کېږي چې نور ټول اقتصادي نظامونه ورته ځواب نه لري.

د اسلامي اقتصادي نظام سره زما د مينې لامل همدا دی چې په دې نظام کې هر څه شته، هرې پوښتنې ته ځواب شته، هره ستونزه حل لري، هر وگړي ته حق ورکړل شوی، د هېڅ ډول ظلم حق يې چاته نه دی ورکړی، غريب په کې ښه په ارامه ژوند تېرولای شي، ان که په نړۍ کې پلی شي، نو هېڅ ډول اقتصادي ستونزه به رامنځته نه شي.

نور ستاسو او د کتاب تر منځ خنډ نه جوړېږم، په اخر کې له خپل گران ماما (ضياء الرحمن ضيا) څخه مننه کوم چې د کتاب په ژباړه او مالوماتو راټولو کې يې راسره مرسته وکړه، له گران او زړه ته رانږدې ملگري او ځوان اقتصاد پوه (محمد داود نيازي) څخه غرونه غرونه مننه کوم چې هر وخت يې زه اقتصادي مطالعې او ژباړې ته هڅولی يم، بايد ووايم چې نيازی لالا اوسمهال (۱۳۹۴ لمريز کال) په هندوستان کې د ماسترۍ پر زده کړو بوخت دی او نږدې ورځو کې به خپل هېواد ته ډکې منگولې راستون شي. که نن ستاسو په مخ کې دا کتاب دی، دا د نوموړي برکت دی، رب دې د خوښيو ډک عمر ورکړي.

دا زما لومړی اثر دی، چې ژباړه او زياتونه ده، څرنگه چې انسان له غلطيو او تېروتنو خالي نه وي، نو کېدای شي، په دې کې کتاب کې له ما څخه هم ځينې سهوې او تېروتنې شوې وي، له ټولو لوستونکو څخه يې مخکې له مخکې بښنه غواړم، هيله ده بښنه راته وکړئ. او د اصلاح لپاره يې لــه مـا سره پــه دې ايميل ادرس (Fayaz.hamid2012@yahoo.com) اړيکه وکړئ. نور دا هم تاسې او دا هم (کاروباري مسایل او اسلامي حل لارې)...

د افغانستان اقتصادي پرمختگ په هيله

درنښت

فياض حميد

کابل-۱۳۹۴/حوت/۵

سوداګري

د انساني اړتيا د پوره کولو لپاره دوه سرچينې ډېر مهمې دي، يو سوداګري بل کړنه (زراعت)، خو په اوسني عصر کې زراعت او صنعت هم سوداګري پورې اړه لري، که په يو هېواد کې تجارت په سمه توګه ترسره نه شي، نو هلته که غله هر څومره ډېره وي، دارتيا شيان هر څومره ډېر وي، بيا به هم په هغه هېواد کې د دغو توکو ډېر کمې او قيمتي وي. نبي عليه السلام فرمايلي، چې بني ادم (۹/۱۰) رزق د تجارت له لارې لاسته راوړي. د سوداګرو د ذهنيت جوړولو لپاره اسلام ډېر مثبت او منفي تدابير رانښودلي دي، چې دا تدابير په دوه ډوله دي، يو اخلاقي او بل قانوني.

اخلاقي هغه تدابير دي چې وويل شي دا کار د يو مسلمان د ايمان او عقيدې پر ضد دی. نو ځکه يې په اخرت کې نتيجه هم بده ده.

قانوني: که يو شخص ددې خلاف ورزي وکړي، په دنيا کې يې جزا ويښي.

د سوداگري مانا

په خپل منځ کې اخیستلو او خرڅولو ته اسلامي شریعت سوداگري ویلی او همدارنگه (بیع و شراء) لفظونه یې ورته کارولي دي. د تجارت مانا د گټې ترلاسه کولو لپاره اخیستل او خرڅول دي او د (بیع) مانا پلورل او د (شراء) مانا اخیستل او پیرودل دي، خو کله کله بیع د شراء او شراء د بیع په مانا هم کارول کېږي.

سوداگري پېژندنه (تعریف)

په اوسني وخت کې سوداگري یوازې گټه پورته کول دي، یعنې په هر څه کې چې گټه ولیدل شي، هغه د سوداگري په نوم ترسره کېږي، خو د اسلامي شریعت له نظره: یو ښه شی (حرام او ناوړه نه وي) د حلال شي سره په خوښۍ تبادلې کول یا یې اخیستل او خرڅول سوداگري ده. هغه سوداگري چې له حلالې لارې څخه نه وي، یا د حرامو او باطلو شیانو سوداگري وي، په اسلامي شریعت کې ورته باطل او فاسد ویل کېږي، که په هغې کې هر څومره گټه وي. همدارنگه که سوداگري په حلال مال ترسره کېږي، خو د دواړو لوریو خوښي په کې نه وي، نو دا سوداگري هم باطله شمېرل کېږي.

د پلورلو او پېرلو طريقه

د اخیستلو او خرڅولو طريقه داده چې اول دې سودا ښه سمه وکتل شي، بیه دې ښه سمه وټاکل شي، یا که د شیانو تبادلې وي، دغه ټول شیان دې وکتل شي او بیا دې ژبنی اقرار وشي، ژبنی اقرار دې په دې ډول وشي؛ زه دا شیان پلورم، په دې وخت کې دې سوداگر بیه ووايي او اخیستونکی دې سودا وگوري او وه دې وایي؛ زما قبوله ده.

د بېلگې په ډول: یو شخص دکاندار ته وویل؛ دا غنم سپر، کیلو یا چارک په څو دي؟ دکاندار ورته وایي؛ په څلوېښت افغانی، اوس که پیرودونکی ووايي؛ دا بیه زما قبوله ده، نو دا غنم وپلورل شو، یا که ووايي په (څلوېښت) نه بلکې په (دېرش) افغانی یې اخلم او دوکاندار ورته ووايي سمه ده، پیسې راوړه، نو په دې صورت کې هم بیع سمه ده، د اخیستونکي لپاره یې اخیستل او د پلورونکي لپاره یې پلورل حتمي شول. که له دوی څخه کوم یو انکار کوي، نو قانوناً به اړ کېږي، تر څو پلورل او پېرل ترسره کړي. دې قول او اقرار ته په شریعت کې ایجاب او قبول وایي.

مبیعه (سودا) او ثمن (بیه)

په سودا او د هغې په بیه پرېکړه کول اړین دي، ددې دواړو په اړه اسلام ډېر شرایط پلي کړيدي، چې دلته ورته نغوته کوو، سودا ته (مبیعه) او بیې ته (ثمن) وایي.

مبيعه:

۱- څه شی چې شتون ونه لري، د هغې پلورل غلط دي، د بېلگې په ډول، یو شخص په هندوستان کې دی، له امریکا څخه غله، جامې یا نور شيان اخلي، نو دا صحيح بيع نه ده، البته هغه په یو شرط دغه توکي راستولی شي چې اخیستونکی یې له لیدو وروسته اخري پرېکړه وکړي یا یې د هغې یوه بېلگه مخکې راستولې وي، په داسې حالت کې یې بیا اخیستل او پلورل جایز دي.

همدارنگه هغه شيان چې وجود ونه لري، د هغې پلورل او پېرل ناجایز دي، د بېلگې په ډول، په باغ کې مېوه نه ده رسېدلې، خو پلوري یې، یا غنمو وري نه دي کړي، خو پلوري یې یا د څاروي بچۍ لا په نس دی، خو پلوري یې، نو دا ټول اخیستل او پلورل باطل دي.

۲- هر شی چې یو پلورونکی پلوري باید هغه یې په خپل ملکیت کې وي، یا یې مالک د پلورلو اجازه ورکړې وي. د بېلگې په ډول: یو شخص د سیند ماهیان، د هوا مارغان او د یوې دښتې وانښه نه شي پلورلی، ځکه دا د هېچا په ملکیت کې نه دي.

د خرڅلاو طریقه:

۱- هغه توکي چې په تول، گز یا شمېر پلورل کېږي، په هغې کې پلورونکی دا اختیار لري چې په تول، شمېر یا اندازه یې وپلوري.

کاروباري مسائل او اسلامي حل لارې

۲- که پلورونکي (بايع) په يو ځای کې يو بار مېوه يا غله ايښې وي او وايي چې دا په دومره بيه پلورم، هم جايز دي.

۳- هغه ونې چې لومړی گل کوي او بيا مېوه نيسي، د گل نېونې پر مهال يې څوک نه شي پلورلی، بايد په هغې کې مېوه راڅرگنده شي، د گټې اخيستنې وړ وگرځي او بيا وپلورل شي.

۵- که د دوه کسانو تر منځ ځمکه شريکه وي، نو يو شريک کولای شي خپله ځمکه وپلوري، که تر منځ يې وېشل شوې وي يا نه، يا يې پر خرڅولو بل شريک خوښ وي يا نه.

ثمن (بيه):

د مال عوض ته بيه (ثمن) ويل کېږي، که عوض يې پيسې وي يا نور توکي. د بېلگې په ډول: د يو څاروي په بدل کې بل څاروی، يا د څاروی په بدل کې پيسې.

کله چې د پيسو په بدل کې پيسې او د شيانو په بدل کې شيان ورکول کېږي څو حالتونه لري، که لږ هم له بې غورۍ څخه کار واخيستل شي، د سود بڼه اختياري، په دې اړه دلته څو ټکي ذکر کوو:

۱- د بيې په واضح او ښکاره ډول ښودل اړين دي، که چېرې په پټ او ناسم ډول بيه وښودل شي، بيع فاسدېږي. د بېلگې په ډول: که يو شخص ووايي چې زما لاس کې چې څومره پيسې دي، غواړم په دې فلانې شې واخلم، نو دا جايز نه دي، يا دوکاندار ووايي: دا شې واخله څومره چې يې بيه ده هغه

کاروباري مسائل او اسلامي حل لاري

درنه اخلم، يا فلاني چې خومره پيسې ورکړي ته يې هم ورکړه، يا بيه به يې درته بيا ووايم، نو په داسې حالت کې بيع فاسدېږي.

۲- قيمت يا هر څه چې په عوض کې ورکول کېږي، که هغه موجود وي، د هغې شمېر او اندازه بنودل مهم نه دي، که همدومره وويل شي چې دا غله د دې څاروي په بدل کې درسره تبادله کوم، هم سم دي.

۳- که د يو شي قيمت د پيږودلو پر وخت ورنه کړل شي، خو يوازې دا ووايي چې په دومره بيه دا شی اخلم او بيه به يې وروسته پرې کړم، نو دا هم صحيح دي.

۴- که يو څوک يو شی واخلي او ووايي چې هر کله باران شي، بيه به يې پرې کړم، نو دا بيع فاسده ده، د بيې پرې کولو ورځ او نېټه بايد وښودل شي.

۵- که پيږودونکی يو شی په پور واخلي او د پور ورکولو نېټه ونه ښايي، نو دا قرض به د يوې مياشتې لپاره وي او بايد يوه مياشت پس يې قيمت ورکړل شي.

۶- که يو شخص په پرلپسې ډول له يو دوکاندار څخه سودا اخلي او پيسې يې د مياشتې په اخر کې ورکوي، نو جايز دي، خو که قيمت يې گونگ وسائل شي، يعنې قيمت يې نه معلوموي، نو بيا جايز نه دي، په دې حالت کې بايد اول بيه معلومه کړای شي، بيا سودا واخيستل شي.

۷- که په یو هېواد کې هر ډول سکه دود وي، دوکاندار باید همغه واخلي، خو که دوکاندار میده پیسې نه اخلي، نو حق یې دی چې د مخه یې پیروډوني ته ووايي چې زه میده پیسې نه اخلم ماته به روغې پیسې راکوې. که په یو هېواد کې څو ډوله پیسې چلېږي، نو د پلورلو پر وخت باید په ډاگه شي چې په کومو پیسو یې پلوري؟

۸- که کوم مال په پور وپلورل شي او تر ټاکلې مودې پورې یې پیسې په یو ځل اخلي یا یې د قسطونو په ډول اخلي، دواړه جایز دي، خو د مودې نښودل او ټاکل دواړه اړین دي.

د بیع جایزه طریقه

عموماً په درې طریقو اخیستل او خرڅول ترسره کېږي او اسلام دغه درېواړه طریقي جایز کړې دي:

۱- د اخیستنې او خرڅونې معامله یا تبادلې لاس په لاس ترسره کول، یعنې په یو وخت اخیستونکي ته مال او پلورونکي ته قیمت ورکول، چې دا د بیع تر ټولو غوره طریقه ده.

۲- سودا په همغه وخت خو قیمت یې قرض وي، دې طریقي ته په شریعت کې (بیع نسیه) ویل کېږي، دې راکړې ورکړې ته ددې لپاره اجازه ورکړل شوې چې اخیستونکي ته د توکو په رانیولو کې اساني وي.

۳- قیمت مخکې پرې کول او سودا وروسته ورکول، دې ته په شریعت کې (بیع سلم) یا (بیع سلف) ویل کېږي، په دې طریقه کې بايع ته اسانتیا ورکړل شوې ده، خو په دې کې هم د اخیستونکي گټه پټه سمبال ده. اوس راځو (بیع نسیه) او (بیع سلم) ته:

بیع نسیه:

هغه راکړه ورکړه ده چې په پور ترسره شي، یعنې مال مخکې ورکړل شي او قیمت یې وروسته ورکول کېږي، په دې اړه باید څو ټکي په نظر کې ونیسو:

۱- په قرض معامله کې د پلورونکي خوښه حتمي ده، د هغه د رضا پرته پر یوې راکړې ورکړې د قرض پرېکړه کول جایز نه دي.

۲- د پیسو پرې کولو موده باید مالومه وي، چې په فالانۍ نېټه به زه پیسې پرې کوم، یا به په لوی اختر کې پیسې درکړم. که داسې وویل شي چې ژمي یا اوړي پورې پیسې درکوم، دا صحیح نه ده او دا هم صحیح نه ده چې وویل شي بیا به پیسې درکړم، یا چې هر وخت مې پیسې پیدا کړې در به یې کړم.

۳- د قرض سودا پلورنې وروسته، پلورونکی حق نه لري چې پلورل شوی مال بېرته راوگرځوي.

۴- د قرض پرې کولو موده د بايع په خوښه اوږدېدلای شي.

۵- که چېرې د قرض پرې کولو موده ونه ټاکل شي، نو بیا یې موده یوه میاشت ده، یوه میاشت پس باید پیروونکی قرض لند کړي یا دې پلورونکي

کاروباري مسائل او اسلامي حل لاري

ته ورشي او نوره موده دې ترې وغواړي، که پلورونکي د قرض پرې کولو لپاره نوره موده ورنه کړي، بيا به خامخا قرض پرې کوي.

۶- کله چې پلورونکي مال پيږودونکي ته حواله کړي، نو د قرض موده له هماغ وخت څخه پيلېږي، که پلورونکي مال لس ورځې يا يوه مياشت پس پيږودونکي ته ورکړي، نو د قرض موده به هم لس ورځې يا يوه مياشت پس په هماغه ورځ چې پيږودونکي مال ترلاسه کړي پيلېږي.

۷- که پلورونکي د بيې پرې کول د قسطونو په ډول وټاکي، نو بيا حق نه لري چې له مشتري څخه ټولې بيسې په يو ځل وغواړي.

۸- پلورونکي حق لري چې کوم مال په نغدو پلوري ارزان يې ورکړي او کوم مال چې په قرضو پلوري قيمته يې ورکړي، خو په دې مسئله کې د نظر اختلاف شته، البته د دواړو لوريو رضایت شرط دی او پلورونکي بايد د مبيعي اصلي قيمت پيږودونکي ته ونښايي.

بيع سلم:

د قرض راکړې ورکړې يو ډول (بيع سلم) ده، يعنې پلورونکي قيمت مخکې ترلاسه کوي او په راتلونکي کې د مال تسليمولو ژمنه کوي، دا ډول بيع هم جايز ده. بيع سلم د پلورونکي او مشتري دواړو د اسانتيا لپاره ده، په هر هغه شي کې بيع سلم جايز ده، چې په ژبه يا ليکلي ډول يې صفت او څرنگوالی کېدلای شي، ددې بيع د صحت لپاره څو شرايط ډېر مهم دي، که دا شرايط په کې شتون ونه لري، نو بيع سلم باطل کېږي.

لومړی شرط: مال باید مخکې له اخیستنې څخه په تفصیلي ډول معلوم کړای شي او که مخکې له مخکې یې یوه نمونه ونښودل شي، نو لا غوره ده. د بېلگې په ډول: د غلې په اړه باید معلومات ورکړل شي، چې غنم دي که وربشې؟ که غنم دي، نو کلک دي که نرم؟ سپین دي که سره؟ خاوره لري یا نه؟ بل ډول غله په کې گډه ده که نه؟ وچ دي که لاندې؟ که یو شخص ووايي چې هر ډول مال وي ماته یې راکړه، نو دا صحیح نه ده، ځکه په راتلونکي کې د جنجال او شخړې احتمال شته.

دویم شرط: دواړه لوري به د جنس نرخ یا بیه فیصله کوي، یعنې که غنم وي، نو دا باید معلومه شي چې یو سپر په څو افغانۍ دي او مشتري د څو افغانو غنم اخلي؟

درېیم شرط: د مال اخیستلو موده باید معلومه شي، چې په کومه میاشت، کومه ورځ به مال تسلیمېږي.

څلورم شرط: پیرودونکی باید د مال ترلاسه کولو ځای مشخص کړي او دا ووايي چې مال به په فلاني ځای کې راته سپارې، خو په دې شرط چې مال به یې کم نه وي، د بېلگې په ډول: که سل یا دوه سوه سپره غله وي یا څو توبه ټوکر وي، نو بیا یې معامله جایز ده، خو که مال یې لږ وي، لکه ساعت، جامې، قلم یا څو سپره غنم، نو بیا مشتري دا اجازه نه لري چې یو مشخص ځای ته یې وغواړي.

کاروباري مسايل او اسلامي حل لاري

پنځم شرط: ټولې پيسې بايد په يو وخت ورکړل شي، که څوک معامله نن وکړي او پيسې سبا ورکوي، نو پلورونکی دا حق لري چې سبا ورځ له نننۍ ورځې معاملې څخه انکار وکړي.

شپږم شرط: د څومره مودې لپاره چې معامله شوې ده، په دغه ټوله موده کې به د معاملې جنس په بازار کې موجود وي، که هغه شی په بازار کې ورک شي، نو بايع به افغانۍ بېرته ورکوي. دا شرط د احنافو علماء کرامو دی.

مگر امام شافعي، امام مالک او امام احمد رحمهم الله وايي؛ کوم وخت چې هغه مال ورکوي همغه مهال يې موجوديت په کار دی، په ټوله موده کې نه.

د مودې له تېرېدو وروسته که بايع مال ورنه کړ، نو بېرته به پيسې ورکوي، په دغو پيسو بل شی نه شي اخيستلای، يا به افغانۍ بېرته ورکوي او يا به هغه ته نور مهلت ورکوي.

د راکړې ورکړې او مزدورۍ په اړه پوښتنې

پوښتنه: په پلورلو کې څومره گټه کول روا دي؟ ددې کوم شرعي اندازه ټاکل شوې که نه؟

ځواب: نه! د توکو پلورلو پر وخت د گټې کولو اندازه نه ده ټاکل شوې، خو د بازار له قیمت څخه یې په زیاته اندازه خرڅول او د خلکو له مجبوریتونو څخه ناوړه گټه اخیستل جایز نه دي.

پوښتنه: زه غواړم ستاسو پام یوې مهمې مسئلې ته راواړوم، هغه دا چې که یو پلورونکی د توکو په پلورلو کې هر څومره ډېره گټه واخلي جایز ده؟ د بېلگې په ډول، که د رخت پلورونکی یو متر رخت په (لس) افغانۍ اخلي او هغه بېرته په (دېرش) افغانۍ پلوري، نو په داسې وخت کې د اصلي بېبې څخه په دوه چنده ډېرې پیسې گټل سم دي؟ همدا بېلگه د

لاسي ساعت جوړونکو درکوم، که د يو شخص لاسي ساعت خراب شي او يو جوړونکي ته يې يوسي، نو هغه جوړونکی د ساعت د مالک د نابلدتيا څخه ناسمه گټه پورته کوي او په (څلوېښت) يا (پنځوس) افغانۍ يې جوړ کړي، په داسې حال کې چې د جوړوونکي پرې ټول مصرف (څلور) يا (پنځه) افغانۍ راغلې وي او پنځه دقيقې وخت يې پرې لگېدلی وي، نو ايا د دغه شخص دا گټه جايز ده؟ اسلام د فطرت دين دی، هېچا ته به اجازه ورنه کړي چې د چا له نابلدتيا يا مجبوريتونو څخه داسې ناوړه گټه پورته کړي، نو تاسو محترم راته دا په ډاگه کړئ چې په اسلام کې د گټې ترلاسه کول څنگه او څومره دي؟

ځواب: په شريعت کې د گټې اندازه نه ده ټاکل شوې، چې دومره جايز ده او دومره ناجايزه، خو بيا هم شريعت د ظلم اجازه نه ورکوي. (کوم ته چې په عامه اصطلاح (د جېب وهل) ويل کېږي). کوم شخص چې د داسې گټې ترلاسه کولو سره عادت وي، نو د هغې له گټې څخه برکت الوځي. بله دا چې حکومت ته دا واک ورکړل شوی چې د گټې ترلاسه کولو يوه مناسبه اندازه وټاکي او پر زياتې گټې ترلاسه کولو پابندې ولگوي.

پوښتنه: هغه کوم شپږ شيان دي چې د تبادلې پر وخت به يو شان او نغد وي؟ ما يو حديث اورېدلی چې په هغې کې د ځينو شيانو يادونه شوې وه چې د راکړې ورکړې پر وخت بايد دواړه لوري يو شان وي، پوښتنه داده چې هغه کوم شيان دي چې په هغې کې د دې شرطونو په نظر کې نيول اړين دي؟ او که کوم شخص دا شرطونه په نظر کې ونه نيسي، نو ايا د هغه پلورل او پېرل حرامېږي که نه؟

خواب: کوم شيان چې په ناپ يا وزن پلورل کېږي، نو که د هغو متبادل توکي همجنس وي، نو اړينه ده چې دواړه توکي به يو برابر وي او دا راکړه ورکړه بايد په يو وخت ترسره شي، په دې کې هم قرض کول ناجايز دي او هم کمي زياتي. د بېلگې په ډول: که غوړي له غوړيو سره تبادله شي، نو په دې کې هغه دواړه خبرې ناجايز دي، هم په کې کمي کول ناجايز دي او هم قرض، خو که د غوړيو تبادله له ورېشو سره وشي، نو کمي په کې جايز دي، خو قرض بيا هم ناجايز دی.

هغه حديث دا دی چې:

”عن عبادة بن الصامت رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الذهب بالذهب، والفضة بالفضة، والبر بالبر، والشعير بالشعير، والتمر بالتمر، والملح بالملح، مثلاً بمثل سواءً بسواءٍ يداً بيداً . . . الخ.“ (مشکوٰة ص: ۲۴۴)

محمد صلى الله عليه وسلم د شپږو شيانو (سره زر، سپين زر، غوړي، ورېشې، کجورې، مالگه) يادونه وکړه او ويې فرمايل: که کله سره زر له سرو زرو سره، سپين زر له سپينو زرو سره، غوړي له غوړيو سره، ورېشې له ورېشو سره، کجورې له کجورو سره او مالگه له مالگې سره تبادله کوئ نو بايد يوه اندازه وي او په يو لاس يې واخلي او په بل لاس يې ورکړئ، زياتي او کمي کول په کې سود دی.

(مسند احمد ج: ۲ ص: ۲۳۲)

پوښتنه: زموږ په کلیو کې دا دود دی، کله چې د یو شخص د کور غله د ده د کور لپاره بسنه نه کوي، یا دده د کور غله د کرلو وړ نه وي، نو هغه له یو خپلوان یا کلیوال څخه د اړتیا وړ غله په قرض اخلي، بیا کله چې نوی فصل ورسپري او غله ترلاسه کړي، نو بېرته یې هغومره قرض شوې غله وروسپاري، ایا د احادیثو په رڼا کې دا طریقه درسته ده؟

بله دا چې که موږ وگورو، نو په هېواد کې مو هم د غنمو ډېر ډولونه کرل او رېبل کېږي، چې ددې غنمو په بېو کې هم توپیر شته، دلته د بېلگې په ډول زه د خپلې سیمې د غنمو له بېلابېلو ډولونو څخه یې فقط دوه ډولونه یادوم:

۱- (گندم پاک ۸۱)، د سیمې په بازارونو کې د دې ډول غنمو یو (من) بیه له (۷۰) څخه تر (۸۰) افغانیو پورې ده.

۲- (گندم سي ۵۹۱)، د سیمې په بازارونو کې د دې ډول غنمو یو (من) بیه نږدې (۱۲۰) افغانی ده.

د لومړي ډول غنمو حاصل ډېر وي، خو په خوړلو کې د دویم ډول غنمو خوند له لومړي ډول څخه ډېر خوندور وي، همدا لامل دی چې تر منځ یې له (۵۰-۴۰) پورې توپیر دی. که چېرې ددې غنمو د تبادلې اړتیا پېښه شي، نو څنگه یې تبادله کولای شو؟ د قیمت له پلوه که د جنس د مقدار مطابق؟

ځواب: کله چې د غلې تبادله له غلې سره کېږي، نو دواړه لوري باید یو جنس وي، که د دواړو نوع (ډول) هم توپیر ولري، نو بیا هم باید دواړه یو شان او

برابري وي او لاس په لاس بايد راکړه ورکړه ترسره شي، کمی زیاتوالی هم جایز نه دی او له یو اړخه قرض هم ناجایز دی، تاسو چې د غنمو کوم دوه ډولونه یاد کړل، د دغې څخه د یو ډول غنمو (یو من) په بدل کې د بل ډول غنمو څخه (یونیم من) نه شی اخیستلای، دواړه باید برابر او مساوي وي، که د دواړو بیې سره توپیر ولری، نو باید په خپل منځ کې سره تبادله نه شي، بلکه په بېلو بېلو بیو دې بېل بېل وپلورل شي.

پوښتنه: ما له یو شخص څخه د سوداګرۍ لپاره پیسې وغوښتې، هغه راته وویل، چې ستا په سوداګرۍ کې چې څومره ګټه کېږي، په هغې کې به زما څومره برخه وي؟ زه هم هغه ته دومره پیسې وایم، چې هغه ماته په پیسو راکولو راضي شي. آیا په داسې قرض اخیستلو سوداګري کول، چې په هغې کې زه هم د مناسبې ګټې کولو تمه کوم، جایزه ده؟

ځواب: له چا څخه پیسې اخیستل، په هغې سوداګري کول او بېرته هغې ته په ګټه کې برخه ورکول، دوه حالتونه لري، یو حالت دا دی چې دا په لومړي سر کې ذکر کړای شي چې په سوداګرۍ کې څومره ګټه کېږي په هغې کې به دومره (مثلاً: ۲۱) سلنه د پیسو څښتن ته ورکول کېږي او دومره به د کار کولو والا ته او که په سوداګرۍ کې تاوان وشي، نو تاوان به د پیسو پر څښتن راځي، نو دا حالت سم او جایز دی.

دویم حالت دادی چې؛ که په سوداګرۍ کې ګټه وي یا تاوان، کمه یا ډېره ګټه وي، په هر حالت کې به د پیسو والا ته په یوه اندازه ګټه رسېږي. د بېلګې په ډول: ((یو کال یا شپږ میاشتې وروسته د دوه سوه افغانیو یا د ټولو پیسو (لس) سلنه به د پیسو څښتن ته ورکول کېږي)) دا حالت جایز نه دی. نو که ته له چا څخه د سوداګرۍ لپاره پیسې غواړې، لومړی حالت غوره کړه،

خو که پیسې د قرض په ډول اخلې، نو بیا پرې گټه اخیستل او ورکول دواړه جایز نه دي.

پوښتنه: کهیو شخص پنځه وخته لمونځ کوي، له پلار سره د هغې په دکان کې کار کوي، پلار یې هر وخت پر دې دینداره زوی چې واده یې هم کړی، نیوکه کوي او ورته وایي: ((ته دکان کې د زړه له کومي کار نه کوې))، خو پلار یې نه حلال گوري نه حرام. اوس یې زوی په دې فکر کې دی چې له خپل پلار څخه جلا او ځانله بله سوداگري یا دنده شروع کړي، ایا له پلار څخه ددې جلا کېدل شرعاً سم که نا سم کار دی؟

ځواب: که له پلار سره یې وخت تېرول سخت وي او پلار یې هم د بېلېدو غوښتونکی وي، نو شرعاً بېل کار کولو کې هېڅ ستونزه نه شته، خو د پلار خدمت او نور جایز امرونه منل به په ځان عملي کوي.

پوښتنه- په بېلابېلو مشتریانو باندې پر بېلابېلو بیو توکي پلورل: له مور سره په دوکان کې ډول ډول توکي وي، کوم چې مور حالاتو، وخت او مشترې ته په کتو سره په بېلابېلو بیو خرڅوو، ایا پر بېلابېلو مشتریانو باندې یو شان توکي په بېلابېلو بیو خرڅول سم دي، که نه د ټولو لپاره یوه بیه وټاکو؟

ځواب: هر یو ته یې په یوه بیه ورکول اړین نه دي، له چا سره کمښت هم کولای شئ، خو د ناجایزې گټې اجازه نشته او نه هم د چا له مجبوري څخه په ناسمې گټې اخیستنې سره د لوړې بیې اجازه شته.

پوښتنه- پرته له دې چې چاته ووايې، دا رخت عيب لري او پرې ويې پلورې: زه د رخت پلورلو سوداگري کوم، کله چې زما مشتري د رخت د ښه والي او بدوالي په اړه پوښتنه وکړي، نو زه ساده ځواب ورکړم، ډېر عيب يې نه بيانوم، په داسې حال کې چې زه د دغې رخت په اړه پوره مالومات هم لرم، ما له يو چا څخه واورېدل؛ هغه څوک مسلمان نه دی چې د خپلو توکو د پلورلو پر وخت مشتري ته د هغې عيبونه بيان نه کړي. ايا که مشتري له ما څخه د رخت په اړه پوښتنه هم ونه کړي، بيا به هم ورته د رخت عيبونه بيانوم، يا د هغې د پوښتنې کولو پر وخت يې بايد بيان کړم؟

ځواب: هو! د يو مسلمان سوداگر يا پلورونکي طريقه همدا ده چې پر مشتري د يو توکي پلورلو پر وخت هغې ته د نوموړي توکي عيبونه ووايي، يا لږ تر لږه دومره ووايي چې؛ ((وروره! دا رخت ستا پر وړاندې دی، ويې گوره! زه ددې د هېڅ ډول عيب ذمه وار نه يم)). حضرت امام ابو حنيفه رحمه الله عليه د رخت سوداگري کوله، يوه ورځ يې خپل ملگري ته وويل؛ ((دا رخت عيب لري، مشتري ته يې وويل)) او خپله چرته لاړو، ملگري يې د هغې په نه شتون کې هغه رخت خرڅ کړ، نو کله چې امام ابو حنيفه (رح) راغی پوښتنه يې وکړه، آيا تا ورته د دې رخت د عيب په اړه ويلي و؟ هغې منفي ځواب ورکړ، امام ابو حنيفه (رح) ډېر خواشینی شو او د هغې ورځې ټول عايد يې صدقه کړ.

پوښتنه- په ژبه يا شفاهي ډول يو توکی اخيستل او بيا د قسم په خوړلو هغه په لوړه بيه پلورل: عمر، زيد او بکر يو دوکان لري، عمر يې پلار، زيد او بکر يې زامن دي، عمر ځي يو توکی په (۱۵) افغانۍ رانيسي، هغه بېرته خپل زوی (زيد) ته وايي دا ما پر تا (۲۰) افغانۍ وپلوره، زيد

يې خپل ورور (بکر) ته وايي چې دا ما بېرته پر تا په (۲۵) افغانۍ خرڅ کړ، نو چې کله مشتري د همدغې توکي د رانيولو لپاره راشي، زبد ورته قسم خوري او وايي چې دا ما په (۲۵) افغانۍ اخیستی، نو هغه توکي پرې بيا په لوړه بيه وپلوري، ايا په اسلام کې په دا ډول قسم خوړلو سوداگري کول سم دي؟

ځواب: دا سوچه فريب او دوکه ده او دا سوداگري د دوکې او فريب سوداگري ده.

پوښتنه: ځينې وختونه داسې خلک مور ته راشي چې مور پوهېږو دا به هرو مرو له مور څخه سودا اخلي، ځکه يا هغه څه چې دی يې اخلي په بازار کې نه موندل کېږي، يا بل لامل وي، نو په داسې وخت کې پرې بيا مور توکي په لوړه بيه پلورو، ايا په بيه کې دا ډول لوړوالی جايز دی؟

ځواب: شرعاً که په هره بيه مال وپلورل شي جايز دی، خو که کله د چا له مجبوری څخه ناوړه گټه پورته او مال پرې په قيمته بيه وپلورل شي نو دا به کاروباري زياتی وي.

پوښتنه: د مشتريانو اخیستل او پلورل: کله چې د ورځپاڼو او شيدو پلورونکی کور کور ته د ورځپاڼو او شيدو رسولو کاروبار ښه قوي کړي، نو څه موده پس نوموړی پلورونکی هغه سيمه په بل سوداگر وپلوري چې دغې سيمې ته به ورځپاڼه يا شيدې رسوي، ايا دا ډول د مشتريانو پلورل او اخیستل جايز دي؟

کاروباري مسائل او اسلامي حل لارې

ځواب: د سیند ماهیان په ټپکه ورکول، باج اخیستل په ټپکه ورکول، دا دواړه کارونه دیني عالمانو ناجایز کارونه بللي دي، همدا ډول د مشتریانو پلورل هم ناجایز عمل دی او له هغې څخه لاسته راغلې پیسې هم حرامې دي.

پوښتنه: که د کوم توکي بیه په بازار کې له خپلې اصلي بیې څخه څو چنده لوړه شي، نو په کومه بیه باید وپلورل شي؟

ځواب: کوم شیان چې د پلورلو وړ وي، نو بازار کې دې وکتل شي چې دا په څومره قیمت ترلاسه کېږي؟ په هماغې بیه دې دا هم وپلورل شي.

پوښتنه: که یوه ښځه د مېړه په نه شتون کې د هغې توکي پرته له اجازې وپلوري، نو کله چې یې مېړه خبر شي، په قهر شي او عاجل د نوموړي توکي له پلورلو انکار کوي، ایا د ښځې دا اختیار جایز دی؟

ځواب: هېڅ کومه مېرمن د مېړه له اجازې پرته د هغې هېڅ کوم شی نه شي پلورلی، مېړه د دغې راکړې ورکړې د ردولو یا منلو پوره اختیار لري.

پوښتنه: زما ځینې ملګري د موټرو اخیستل او خرڅول کوي، ځینې داسې کوي چې یو شخص ته په (سل زره) افغانۍ موټر واخلي، بیا ورته وايي؛ یو یا یونیم کال وروسته به راته (یو سل او پنځوس زره) افغانۍ راکوې. زما په اند کوم خلک چې د سود کار کوي هغوی هم همدا ډول کوي.

ځواب: که کوم شخص خپله په (سل زره) افغانۍ موټر واخلي او بیا کال وروسته یې په (سل زره) یا (یونیم سل زره) په قرض وپلوري، نو جایز دي، خو که د موټر رانیوونکي ته (سل زره) افغانۍ قرض ورکړل شي او دا ورته

وويل شي چې؛ يو کال وروسته به د (سل زره) په سر (پنځوس زره) اضافه اخلم، نو دا سود او حرام دي.

پوښتنه: که کوم شخص يو موټر په (لس زره) افغانۍ په خپل نوم کړي او نورې پيسې به په شپږو مياشتو کې ورکوي او گاډۍ به هم شپږ مياشتې وروسته ترلاسه کوي، خو دې ته يوازې يو رسيد يا کاغذ ورکول کېږي، که همدغه شخص د نوموړي موټر په پلورلو کې گټه ويني، نو کولای شي چې مخکې له دې چې موټر ترلاسه کړي، د رسيد يا کاغذ له لارې هغه موټر چې دې يې بيان وړکړې وپلوري؟ همدا ډول د دکان، کور او اپارتمان پلورلو مسئله هم راته تشریح کړئ.

ځواب: کله چې يو شی واخيستل شي، نو تر هغې چې دغه شی يې په واک کې نه وي، مخکې يې پلورل جايز نه دي. د دوکان، کور او اپارتمان مسئله هم همدا ډول ده، تر هغې چې په واک کې يې نه وي، پلورلی يې نه شي.

پوښتنه: عبدالغفار د يو جومات دکان په کرایه واخيسته او اقرار خط يې هم په سم ډول وليکه، په دويم شرط کې يې ليکلي؛ ((نوموړی دکان ما د خپلې سوداگرۍ لپاره واخيست، تر کومه چې زما زړه غواړي، خپله سوداگرۍ به په کې کوم، هېڅ کوم شخص حق نه لري چې ما په دې دوکان کې له کار کولو څخه منع يا خپله په هغې دوکان کې کاروبار وکړي او نه به هم دا دوکان په کوم ناسم ډول چاته په ټيکه ورکول کېږي، که دا ډول اجازه غوښتل وي، نو د اقرار خط له کمپټې څخه به اجازه اخلي، نو څه موده پس عبدالغفار دغه دوکان چاته ورکړي او په بدل کې يې مخکې پيسې واخلي، نو دويم شخص د دوکان مالک ته وايي؛ اوس د کرایې بلونه زما په نوم رالېږه. تاسو ووايئ، د تنظيم کمپټه

له دغې شخص سره څه وکړي؟ همدارنگه د عبدالغفار ضمانت هم له يادې کمېټې سره شته، چې کوم به د دکان خالي کولو پر وخت ورته سپارل کېږي.

ځواب: عبدالغفار بايد اقرار خط ته ژمن پاتې وای، خو اوس د جومات کمېټه کولای شي، د دغې دکان قرارداد له نوي شخص سره وکړي، خو د جومات کمېټه د لومړي دکاندار د ضمانت قبضه کولو هېڅ شرعي حق نه لري.

پوښتنه: ايا مدعي ته د ټاکل شوي وخت مدعا عليه حاضرول اړين دي؟ که په کفالت کې دا شرط ذکر شوی وي چې زه به په ټاکلي وخت مدعا عليه حاضروم، خو په ټاکل شوي وخت يې حاضر نه کړای شي، نو د کفالت (ضمانت) کوونکي سره څه چلند په کار دی؟

ځواب: که مدعا عليه مال وي او تر ټاکلي نېټې پورې حاضر نه کړای شي، نو هغه مال به له کفيل څخه اخيستل کېږي او که کفيل د شخص د حاضرولو ضمانت کړی وي او حاضر يې نه کړای شي، نو د مدعي په غوښتنه کفيل نظر بند کېدلای شي.

پوښتنه- د (الله ^ج) نوم غاړکۍ پلورل او د هغې کارول: ځينې ښځينه او کوچنيان د (الله ^ج) نوم غاړکۍ په غاړه گرځوي، ډېر لږ خلک يې حمام ته د تلوو پر وخت لرې کوي، گڼ شمېر خلک بې پروايي کوي، چې له امله يې د (الله ^ج) نوم بې قدرې کېږي. د داسې غاړکۍ خرڅول او له هغې څخه گټه پورته کول جايز دي که نه؟

ځواب: داسې غاړکۍ پلورل جایز دي، بې احترامی کونکي یې د بې احترامۍ خپله ذمه وار دی.

پوښتنه: مور د یخچال او ائیرکنډیشن کاروبار کوو، کله چې د یو شخص یخچال یا ائیرکنډیشن کې گاز خلاص شي، نو مور یې ورته د (۳۵۰) افغانیو په بدل کې اچوو، خو په دې باندې ډېر لږ مصرف راځي، کار یې هم تخنیکي دی، په ډېر فکر او احتیاط سره ترسره کېږي، که په دې کار کې تېروتنه وشي، نو د ډېر خطر امکان هم لري، چې بیا یې تاوان زموږ پر غاړه وي. ایا د داسې ډېرو پیسو اخیستل سم دي؟ که دومره پیسې وانخلو نو زموږ کاروبار به بېکاره وي. بله دا چې کله د مشتري یخچال یا ائیرکنډیشن داسې ستونزه ولري چې زموږ پرې هېڅ مصرف نه راځي، فقط د گوتو په وهلو جوړېږي، یعنې له مغز څخه کار اخیستل وي، خو بیا هم مور (۵۰) یا (۱۰۰) افغانۍ اخلو، ایا دا جایز دي؟

ځواب: دا د کار کولو په بدل کې مزد اخیستل دي او د کار کولو په بدل کې مزد اخیستل جایز دي.

پوښتنه: یو شخص د مېوې رسېدلو څخه مخکې باغ پلوري، ایا په دې باندې لسمه (عشر) شته؟ که ددې پیسې ټول کال پاتې شي زکات پرې راځي که نه؟

ځواب: د مېوې رسېدلو څخه مخکې باغ خرڅول جایز نه دي، خو د دغې باغ ځمکه په کرایه ورکولې شي، په داسې حال کې پرې عشر نه شته، خو د کال په پوره کېدو پرې زکات اوږي.

پوښتنه: ما اورېدلي چې د جمعې اذان څخه وروسته اخیستل او خرڅول حرام دي، ایا دا صحیح دي؟ که دا خبره درسته وي نو بیا د کوم اذان څخه وروسته؟ لومړي که دویم؟

ځواب: په قران کریم کې د جمعې د لمانځه اذان څخه وروسته اخیستل او خرڅول منع راغلي دي، (سورة الجمعة)، نو ځکه د جمعې له لومړي اذان څخه وروسته اخیستل او خرڅول او نور کاروبار جایز نه دی.

”يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ . سورة الجمعة -“

ای مؤمنانو! کله چې د جمعې په ورځ د لمانځه لپاره اذان وشي، نو دخدای (ج) د یادولو لپاره په بیره ورځئ او اخیستل او خرڅول پرېږدئ.

پوښتنه: ایا پیسې په پیسو بدلول جایز دي؟

ځواب: له پیسو سره د پیسو بدلول جایز دي، خو دواړه طرفونه باید برابر وي، لېروالی او ډېروالی جایز نه دی او له دواړو اړخونو څخه باید پیسې نغدې وي، قرض هم جایز نه دی.

پوښتنه: ځینې وختونه مور د یو هېواد پیسې (ډالر یا ریال) اخلو او ددې په بدل کې د بل هېواد پیسې (افغانۍ یا کلداره) ورکوو، نو ایا په دې کې هم پر همدې وخت بېرته پیسې ورکول اړین دي؟ که اړین وي، نو جایزه بڼه به یې څه ډول وي؟

ځواب: په دې راکړه ورکړه کې نغد ورکول او اخیستل ډېر اړین دي.

پوښتنه: که کوم شخص سره زر يا سپين زر کور ته د خوښولو لپاره راوړي، بيا يې خوښ کړي، خو پيسې يې څو ورځې يا څو موده وروسته پلورونکي ته ورکړي، نو ايا دا راکړه ورکړه سمه ده؟ که سمه نه وي، نو کومه طريقه يې سمه ده؟ ځکه دا شيان پرته له ښځينه وو ته د ښودلو څخه نه اخيستل کېږي.

ځواب: کور ته يې د کتلو يا خوښولو لپاره راوړل جايز دي، خو کله چې يې اخلي، نو راکړه ورکړه بايد له دواړو اړخونو څخه نغده وي، قرض نه کېږي، نو که کور ته د خوښولو لپاره يوړل شي، د خوښولو وروسته دې بېرته دکاندار ته راوړل شي، بيه دې پرې واچول شي، پيسې دې ورکړل شي او ياد شيان دې واخيستل شي.

پوښتنه: مور د سبزی پلورلو کار کوو، تاسو پوهېږئ چې د تازه ساتلو لپاره په سبزي باندې اوبه اچول کېږي، په دې کې ځينې داسې سبزي هم وي چې ډېرې اوبه ځينې، ايا دا کار سم دی؟

ځواب: ځينې داسې سبزيانې وي چې که اوبه پرې وانه اچول شي نو خرابېږي، نو له دې امله د اړتيا په حالت کې پرې اوبه اچول سم دي، خو اوبه دې د سبزی په بيه نه پلوري، بلکې همدومره بيه دې ورله راکمه کړي.

پوښتنه: که له چا سره څه اندازه حرامې او څه اندازه حلالې پيسې وي، ټولې راټولې کړي او يو جايز کاروبار پرې شروع کړي، نو له دې څخه لاسته راغلې گټه به څنگه وي؟

کاروباري مسائل او اسلامي حل لاري

خواب: د گټې حکم هم هماغه دی، کوم چې د اصلي مال دی، که اصلي مال حلال و، نو گټه يې هم حلاله ده، که اصلي مال حرام و، نو د گټې به يې هم همدا حال وي، خو که څومره اندازه يې په کاروبار کې حلال مال لگلولی وو، همغه اندازه به يې گټه هم پاکه وي، پاتې حرامه.

پوښتنه: يو درزي غیر شرعي جامې گندي، لکه؛ د نرينه وو لپاره سوچه د وربښمو جامې گندي، يا يو کمپوزر ناروا شيان کمپوزوي او خپله روزي لاس ته راوړي، له دواړو سره کار کولو باندې عايد لاسته راوړل حرام دي که مکروه؟

خواب: د حرام کار کولو مزد هم حرام دی.

پوښتنه: کوم توکي چې مور جوړ کړو، نو کله چې د هغې لپاره يوه بيه وټاکو، چې دا به په دومره بيه پلورو، نو که مور هغومره بيه دکاندار ته ياده کړو، په هغې بيه يې نه اخلي، څه نا څه راباندې کموي، که مور دا ستونزه په نظر کې ونيسو او بيه لږه لږه ووايو تر څو د مشتري د نرخ کولو له امله اوسط نرخ ته راشي، نو ايا داسې کار کول جايز دي يا په درواغو کې شمېرل کېږي؟

خواب: لږه بيه ښودل او له هغې څخه يې بيا کمول خو درواغ نه دي، نو ددې لپاره جايز دي، خو د سوداگرۍ د اصولو له مخې دا کار غلط دی، يو نرخ ووايه، په سر کې به خلک درڅخه خواشيني وي، خو کله چې ټولو ته دا په ډاگه شي چې ته له بازار څخه په کم نرخ توکي پلورې او ستا اصول همدا دي، نو خواشيني به يې ختمه شي او بيا به ارام احساس کړي.

پوښتنه: کوم توکي چې په وزن پلورل کېږي، د پلورلو پر وخت ددې په وزن کولو کې د رانیوونکي شتون اړین دی؟ آیا هغه په دکاندار اعتبار کولای شي؟ که اعتبار کولای شي، نو کله چې دده واک ته ورسېږي، بیا یې د خپل ډاډ ترلاسه کولو لپاره وزن کول اړین دي؟ یا بې له دې چې وزن یې کړي استعمالولای یا بېرته یې پلورلای شي؟

ځواب: کوم توکي چې په وزن پلورل کېږي، هغه درې حالتونه لري:

لومړی حالت دادی چې کله پلورونکي دغه شیان وزن کول، نو پېرودونکی یا یې استازی موجود و، نو په داسې حالت کې د بیا پلورولو پر وخت یې وزن کول اړین نه دي، بې له وزن کولو یې بېرته پلورلی شي او خپله یې هم خوړلی یا کارولی شي.

دویم حالت دا دی چې، هغه وخت اخیستونکی یا د هغه استازی موجود نه و، کوم وخت چې پلورونکي شیان وزن کړل، نو په داسې حالت کې د نوموړو توکو کارول او د هغې بېرته پلورل جایز نه دي، خو که پلورونکي ته دا وویل شي؛ چې په دې پلاستیک کې چې څومره شیان دي، که لږ وي یا ډېر، په دومره بیه یې اخلم، نو بیا یې د دویم ځل لپاره د وزن کولو اړتیا نه شته.

دریم حالت دادی چې که د بوجو، پلاستیکونو یا تلو په حساب سره اخیستل او خرڅول وي، نو که د دې وزن کم یا ډېر وي، د بېرته وزن کولو اړتیا یې نه وي.

پوښتنه: د ترانسپورټ کاروبار ډېر وخت داسې کېږي چې؛ یو شخص یو موټر په نغدو په (۵۰۰۰۰) واخیست، پر بل شخص یې بېرته په

(۶۰۰۰۰) په قرض وپلوره، اخیستونکی به هره میاشت (درې زره) افغانۍ د قسط په ډول ورکوي، خو په دې اخیستلو او خرڅولو کې یو شرط دا کېښودل کېږي چې دا پیسې به پر موټر وي، پر شخص به نه وي، که موټر چېرې وسوزي یا ورک شي، نو خرڅوونکی له اخیستونکي څخه پیسې نه شي اخیستلای، دا شرط ډېر مشهور وي، فرق نه کوي که د خرڅولو او اخیستلو پر وخت یې څوک یادونه وکړي یا نه، په هر حال په دې عمل کېږي او که اخیستونکي هر څومره پیسې پرې کړې وي، د موټر په له منځه تللو سره هغه هم ضایع کېږي.

۱- ایا دا ډول اخیستل او خرڅول د شریعت له مخې جایز دي؟

۲- که جایز نه وي، نو له دې څخه ترلاسه شوې گټه په سود کې حسابېږي که نه؟ دا پیسې به په اخیستونکي وي یا پر موټر؟ او د موټر کاغذونه به هم تر هغې وخته د موټر له پلورونکي سره وي ترڅو چې قرض خلاص نه شي، ایا له دې سره په راکړه ورکړه کوم اثر پرېوځي که نه؟

ځواب: د شریعت له قانون سره سم کله چې ایجاب او قبول بشپړ شي، نو اخیستل او خرڅول هم بشپړ کېږي او پر پلورونکي واجب کېږي چې پیروونکي ته مال وسپاري او په پیردونکي واجب کېږي چې پلورونکي ته د مال بیه پرې کړي، په دې کې هېڅ فرق نه شته چې د قیمت له پرې کولو څخه مخکې مبیعه (اخیستل شوي توکي) له منځه ولاړ شي، ضایع شي یا خراب شي، په هر حالت کې په پیروونکي واجب دي چې بیه یې پرې کړي، ځکه د بیې اړیکه له اخیستونکي سره ده نه د مال سره، یعنې قیمت په اخیستونکي واجبېږي، نه په مال. په راکړه ورکړه کې داسې شرط لگول چې؛

((که د بيې پرې کولو څخه دمخه مال له منځه ولاړ شي نو پاتې پيسې به هم له منځه ځي)) شرعاً فاسد دی او له داسې شرط سره اخيستل او خرڅول ناجايز دي. که کوم شخص د ياد شرط سره پلورل او اخيستل وکړي، نو په هغې شرعاً دا واجبيږي چې دا راکړه ورکړه ختمه کړي او دغه فاسد شرط له منځه يوسي او بېرته له سره نوي پلورل او پېرل وکړي. که له داسې ناوړه شرط سره د راکړې ورکړې کولو وروسته مبيعه (مال) له منځه ولاړ شي، چې بيه يې هم په پوره توگه نه وي پرې شوې، نو د دغې راکړې ورکړې د نه منسوخ کېدو له امله د پيرودونکي د بيې پرې کولو ذمه واري نوره هم مستحکمه کېږي، خو پر پيرودونکي شرعاً بيه پرې کول دي، هو! که پلورونکي د مال له منځه تلو وروسته پيرودونکي معاف کړي نو هېڅ ستونزه نه شته. په ياد حالت کې د بيعې فاسد کېدو سره چې موټر د مشتري په واک کې و، د اخيستونکي په واسطه له موټر څخه گټه اخيستنه جايز ده. که پلورونکي د پوره بيې ترلاسه کولو تر مودې د موټر کاغذونه له ځان سره وساتي، په دې کې هېڅ ستونزه نه شته، خو د ملکيت حق يې مشتري ته ورکول اړين دي.

پوښتنه: څرنگه چې تاسو پوهېږئ، د اسلام دين پر موره ناجايزه گټه ترلاسه کول حرام کړي دي، نو که يو مسلمان ټوله ورځ زيار وباسي، مزدوري کوي، يا کوم کاروبار يا سوداگري کوي، په زيار ويستلو خپل مزد اخلي، خو کومې پيسې چې دی يې لاسته راوړي، هغه د حرامو پيسې دي، نو ايا په دې شخص هم هغه پيسې حرامې دي؟ په داسې حال کې چې دې شخص د مزدوري کولو له لارې لاس ته راوړې دي.

ځواب: که د نوموړي شخص کار کول او مزدوري شرعي وي، نو مزد يې هم حلال دی، خو په دوه شرطونو، يو دا چې کار به يې سم کړی وي، په کار

کې يې لټي او غفلت نه وي کړې، دويم دا چې کوم کار يې چې کړی شرعاً جايز هم دی، له دې وروسته که مالک ورته له حرامو پيسو څخه مزد ورکوي، نو نه دې قېلوي، بلکه هغه دې اړ کړي تر څو له يو چا څخه ورته حلالې پيسې واخلي او دده مزد ورکړي. د هغې له حرامو پيسو څخه مزد اخيستل به جايز نه وي، که دا مالومه وي چې د فلاني شخص يا ادارې گټه حرامه ده او د حرام کار کولو له لارې پيسې لاسته راوړي، نو د هغې سره بايد مزدوري يا کار ونه کړای شي.

پوښتنه: ايا د داسې شيانو جوړولو ټيکه چې په هغې کې د گټې او تاوان دواړو احتمال وي، جايز ده که نه؟ په داسې ټيکو کې ځينې وختونه ډېره گټه ترلاسه کېږي، ځينې وختونه ډېر تاوان.

ځواب: دا ټيکه جايز ده.

پوښتنه: د دولتي ټيکو د بولۍ پر وخت، ټول ټيکداران يو ځای شي او دا پرېکړه وکړي چې ټيکه به فلانی شخص اخلي او د ټيکې په بدل کې به نورو ټيکدارانو ته پيسې ورکوي چې خپل منځ کې يې وويشي. دا ټيکداران بيا دا جواز وړاندې کوي.

۱- موږ دولت ته فیس ورکړی دی.

۲- د دې ټيکې لپاره موږ (۲٪) د ضمانت په ډول پيشکي ورکړې.

۳- د ټيکې اخيستلو په خاطر مو د بولۍ فارم لپاره (۵۰۰) افغانۍ پرې کړي، چې بېرته نه راګول کېږي، که ټيکه موږ واخلو يا نه. نو دا پيسې

چې موږ پاتې ټيکداران يې په خپل منځ کې ويشو دا زموږ د زيار، پانگې او فيس له امله حق جوړېږي.

په دې ډول ټيکدار دغه بولي په لوړه بيه اخلي چې ډېرې پيسې ورته په کې پاتې شي، د سيالۍ په وخت کې هر ټيکه دار ټيټه بيه وايي. شرعاً دا ډول بولي اخيستل څه حکم لري؟

ځواب: دا پيسې د رشوت په بڼه دي، چې ناجايز دي، اخيستونکي يې حرام خوري. د سيالۍ څخه د بچ کېدو لپاره دوی داسې هم کولای شي، چې په خپل منځ کې پرېکړه وکړي چې فلانۍ ټيکه فلانۍ او فلانۍ ټيکه به فلانې اخلي، په دې توگه به ټولې ټيکې په خپل منځ کې ووېشي.

پوښتنه: په دولتي ادارو کې دا يو ډول دود دی چې کله يو ښه کار هم کوي، مامورين درڅخه خپل کمېشن غواړي، که ستا کار هر څومره صحيح کار وي، که د حکومت يا ادارې له اصولو سره سم هم وي، بيا هم کمېشن نه پرېږدي او کار دې نه قبلوي، که کمېشن ورنه کړې نو ټيکداري پرېښودلو ته دې اړباسي، خو ټيکداري زما مجبوري ده، نو کمېشن ورکول څنگه دي؟ او زما د ټيکدارۍ پاتې گټه يا پيسې څنگه دي، جايز که ناجايز؟

ځواب: دا هم رشوت دی، که د ظلم د رفع کولو لپاره رشوت ورکړل شي، نو تمه شته چې رشوت ورکوونکي پر نه وي، خو رشوت اخيستونکي هر وخت حرام خوړونکي دی.

پوښتنه: په تېکه کې ځينې ملگري رييسان ټيکدار ته د خواخوږۍ په موخه شيان ډېر ليکي، لکه: که ځمکه يې (۹۰) متره کنستلې وي، نو رييسان ورته د (۱۰۰) مترو پيسې ورکوي. د لس مترو ډېرې پيسې څنگه دي؟

ځواب: دا سوچه حرام دي.

پوښتنه: ايا په اسلام کې شفعه کول جايز دي؟ لکه: څرنگه چې والدين پر بل شخص د خپل جايداد څه برخه يا ټول جايداد خرڅ کړي، نو ايا د دوی اولادونه يا خپلوان د شفعه کولو حق لري؟ او دوی د اسلامي اصولو له مخې د هغې جايداد بېرته اخيستلو حقدار دي که نه؟

ځواب: په اسلام کې د شفعه حق جايز دی، خو مسايل يې دومره نازکه دي چې خلک پرې نه پوهېږي، لنډه دا چې د امام ابو حنيفه په نزد د شفعه حق يوازې درې ډوله خلک لري:

اول: هغه خلک کوم چې په پلورل شوي جايداد (کور، زمکه) کې شريک او يا برخه لري.

دویم: هغه شخص چې په جايداد کې شريک نه وي، خو د جايداد اړوند شيانو کې شريک وي، لکه: د دوه کورونو منځ کې شريکه لار، يا د زمکې خړوبولو شريکه وياله.

درېيم: هغه شخص د چا چې له خرڅ شوي جايداد سره کور يا زمکه نښلېدلې وي.

کاروباري مسائل او اسلامي حل لاري

دغه درې ډوله خلک د شفعي حق لري، يعنې لومړی هغه شخص چې جايداد کې شريک وي، بيا هغه چې د جايداد اړوند شيانو کې شريک وي او بيا گاونډي. که لومړی شخص شفعه کول ونه غواړي، نو بيا يې دويم شخص کولای شي، که دويم يې هم ونه غواړي نو بيا يې درېيم شخص کولای شي.

نو له دې څخه مالومېږي، چې د پلورونکي اولاد يا خپلوان په دې درې ډوله خلکو کې نه دي، نو دوی هېڅکله په دې نوم چې د جايداد پلورونکي اولاد يا خپلوان دي د شفعه حق نه لري.

نو هغه شخص چې د شفعه حق لري او د جايدا له پلورلو خبر شي، بې له کوم ځنډه بايد اعلان وکړي چې؛ ((فلانی کور پلورل شوی او زه پرې د شفعه حق لرم، زه به دا خپل حق کاروم)) او د خپل دې اعلان شاهدان هم بايد جوړ کړي.

بيا دې هغه د پلورونکي يا پيردونکي (چې جايداد د چا په واک کې وي) خواته ولاړ شي، يا دې خپله د هغې زمکې خوا ته ولاړ شي او دا اعلان دي وکړي، نو بيا به يې د شفعه حق پر ځای وي، که چېرې نوموړی شخص د جايداد له پلورنې خبر شي خو غلی پاتې شي او سمدسته د شفعه اعلان ونه کړي، نو دی د شفعه له حق څخه محرومېږي. د دغې دوه کارونو ترسره کولو وروسته دې بيا محکمې ته ولاړ شي او هلته دې د خپل استحقاق ثبوت حاضر کړي.

پوښتنه: زما يو ملگري صراف دی، د هغه پلار ته خلکو سره زر د جوړولو لپاره ورکړي وي، خو پلار يې نږدې شل کاله مخکې په حق رسېدلی، له

وفات کېدو وروسته يې ځينې خلک راغلل او خپل سره زر يې يوړل، خو اوس هم ځينې داسې خلک شته چې د خپلو سرو زرو د بېرته اخیستلو لپاره نه دي راغلي، نو اوس هغه ملگری دا پوښتي چې له دې سرو زرو سره څه وکړي؟

ځواب: په عامه توگه د صرافانو سره د خپلو مشتريانو نومونه ليکل شوي وي، نو د کومو خلکو امانتونه چې يې له پلار سره ايښي وو، که د هغې نومونه او ادرسونه هم پيدا شي، نو کور ته يې خبر ورکول ډېر مهم دي، که ادرس يا پته نه وي، نو بيا له کومې ممکنې لارې اعلان کول په کار دي، که له اعلان کولو څخه يو کال تېر شي او څوک رانه شي، نو ددې حکم به د ورک شوي مال وي، خو که د صدقه کولو وروسته يې مالک يا وارث پيدا شو، نو د هغې خبرول اړين دي، بيا د هغې اختيار دی، چې صدقه په خپل حال پرېږدي يا خپل مال بېرته اخلي.

که هغه د خپل مال غوښتنه وکړي، نو کومې پيسې چې دغه شخص صدقه کړې دي، هغه به د دې له خوا په صدقه کې حساب شي او د مال څښتن ته به همدومره پيسې ورکوي، نو ددې لپاره د ورک شوي مال د صدقه کولو پر وخت دا مهمه خبره ده چې په يو کاغذ دا وليکل شي چې؛ ((د فلاني شخص دومره سره زر، يا پيسې د څښتن د نه پيدا کېدو له امله د هغې له خوا صدقه شوې، که کله دغه شخص يا يې خپلوان پيدا شي او د خپل مال ترلاسه کولو غوښتنه يې وکړه، نو دوی ته به د خپل مال بدله ورکول کېږي.)) دا ليک دې د يوې وصيت نامې په ډول وساتل شي.

پوښتنه: زما ورور د جامو گنډولو دکان جوړ کړی، دا يې د دکان لومړی کال و، په روژه کې خياطانو ته ډېر کار راځي، نو زما ورور ته هم ډېر کار

راغی، له رخت څخه ډېرې زیاتې ټوټې پاتې شوي، زما ورور وايي؛ مشتریان خپله د یو جوړ جامو لپاره پنځه یا شپږ متره رخت راوړي، که زه په خپله خوښه رخت غوڅ کړم او یو څه ټوټه ترې پاتې شي، نو دې کې خو به کومه ستونزه نه وي؟ ځینې وختونه له یو کور څخه څو جوړه جامې په یو رخت او یو رنگ کې راځي، نو چې کله یې غوڅه کړم، ډېر رخت ترې پاتې کېږي، کومه چې د گټې اخیستنې وړ وي، دغه پاتې شوی رخت په خپل کور کې کارولی شو که نه؟ او که دا رخت کوم غریب ته ورکړو نو دا کار سم دی؟ یا دا رخت بېرته مشتری ته ورکول اړین دي؟

ځواب: کوم رخت چې پاتې شي، هغه یې د څښتن دی، ددې بېرته ورکول مهم دي، ددې خپله کارول یا کوم غریب ته ورکول جایز نه دي، کله د غلا یا خیانت گناه به وي.

پوښتنه: موږ چې چېرې اوسېږو، هلته تر اوسه برېښنا نه ده رسېدلې، خو د برق برج نژدې دی، نو ځینې خلک په کې کنډه واچوي او کورونو ته برق ورکوي، په بدل کې یې له هر کور څخه سل افغانۍ اخلي، چې دا کار غلا او د قانون خلاف کار دی، دا برق زموږ کور ته هم راتېر شوی دی، ددې برق په رڼا کې موږ لمونځ کوو، دا جایز دی که نه؟ او په دې اړه زه باید څه وکړم؟ ځکه زما په منع کولو خلک له دې کاره لاس نه اخلي، هغوی وايي موږ پیسې ورکوو، څه وړیا خو یې نه کاروو.

ځواب: که غل غلا وکړي او سامان پلوري او تاته مالوم شي چې دا د غلا مال دی، نو د هغې اخیستل جایز نه دي، بلکې حرام دي، همدا حکم د دغې برېښنا هم دی.

پوښتنه: زموږ په کلي کې يو ځای د جنازې لپاره وقف شوی و، خو د پام نه کولو له امله هغه د چټلتيا ښکار شو او هلته جنازه کول بند شول، اوس هلته د کلي خلکو لپاره کوهی جوړ شوی دی، خو زموږ د کور تر څنګ لږ ځای پاتې دی، زموږ کور ډېر تنګ دی، زړه مو دی چې دغه ځای واخلو او کور مو پراخه کړو، که دا ځای زموږ لپاره جايز وي، نو دا اخیستلای او کارولای شو؟

ځواب: د وقف شويو شيانو اخیستل او خرڅول جايز نه دي، که هغه ځای چا وقف کړی نه وي، بلکه خلکو تش ځای ليدلی وي او د حکومت د اجازې پرته يې هلته د جنازې ځای جوړ کړی وي، خو د وقف نیت يې نه و کړی او نه يې د حکومت څخه منظوري راخیستې وه، نو ددې خرڅول او تاسو ته يې اخیستل جايز دي.

پوښتنه: زه چې اوس کوم ځای کې کار کوم، هغه يوه ټولنيزه اداره ده، زه هلته شپه او ورځ کار کوم، په منځ کې د ډوډۍ خوړلو دمه هم لرو، مسئله داده چې زه دلته يوازې نوکري کوم، زه له دوی سره هېڅ ډول شراکت نه لرم، يوازې نوکري کوم، (يونيم) کال مخکې چې ما له دوی سره کار پيلوه، نو له دوی سره مې پر (۲۲۰۰) افغانۍ تنخوا پرېکړه وکړه، خو ما ويل که (۲۶۰۰) يا له دې څخه هم زياته وي، نو ډېره به ښه وي، خو هغوی ونه منله او دا يې راته وويل چې موږ به تاته د ادارې له عايد څخه (۵) سلنه کمېشن درکړو، کوم چې هره مياشت (۵۵۰) افغانۍ يا له دې څخه ډېر او کم کېږي، تاسو ددې د جايز يا ناجايز کېدو په اړه مالومات راکړئ او زما خواشيني لرې کړئ.

ځواب: ستا معاش خو همغومره دی، څومره چې ټاکل شوی دی، کوم پنځه فیصده کمېشن چې درته دوی ویلای و، که دوی یې په رضا درکوي جایز دی.

پوښتنه: زه په استرالیا کې اوسېږم، د دې ځای خلک تر ډېره مسلمانان نه دي، ددې هېواد په خوراكي توکو کې د گڼ شمېر حرام ځناورو غوښه یو ځای کېږي، ایا دا ډول شيان پلورل جایز او عايد يې حلال دی؟

ځواب: په کومو توکو کې چې د حرامو حیواناتو وازده (غوري) کارول شوي وي، شرعاً د هغې کارول جایز نه دي او د کومو شيانو چې کارول جایز نه وي، د هغې پلورل هم جایز نه دي او عايد يې هم حلال نه دی.

پوښتنه: نن سبا په خلکو کې دا کار ډېر عام شوی چې د بازارونو چوکيداري پر يو بل پلوري، دا په داسې حال کې چې لومړي چوکيدار په دې بازار هېڅ ډول قيمت نه وي پرې کړی او نه يې پرې کوم زیار باسلی وي، نو په دې نوکړۍ پیسې اخیستل حلال دي، که حرام؟ یا د داسې کمپنۍ گارډ وي چې په هغې کې عام خلک دنده نه شي ترلاسه کولای، لکه په ځینو کمپنیو کې حکومت مزدورانو ته یو کارډ ورکوي، چې هغه مزدوران بیا خپل کارتونه نږدې په یو لک افغانۍ پلوري، خلک یې په ډېرې خوښۍ اخلي. ایا د داسې کارډونو پلورل او پیرل حرام دي که حلال؟

ځواب: ذکر شوي حقوق اخیستل او خرڅول صحیح نه دي، له دې څخه لاسته راغلی مال حرام دی.

پوښتنه: ځينې سوداگر چې مور ورسره مخامخېږو، د خپل مال پلورلو په خاطر په (پنځه) دقيقو کې گڼ شمېر قسمونه خوري او وايي: ((دا نرخ د ايماندارۍ نرخ دی)). که هغه نرخ يې رښتيا وي يا دروغ، ځينې بيا په نرخ کې لېوالی کوي او وايي: ((مور ستا په خاطر لږ تاوان وکړ، په الله قسم چې تاوان کوو، په قران قسم چې له تا څخه مو يوه انه گټه هم نه ده کړې)). آيا داسې هم کېدلای شي چې محترم سوداگر زموږ له خاطره تاوان وکړي؟

ځواب: د دروغو قسم خوړل لويه گناه ده، که څوک په دې ډول قسمونو خوړلو عادت شوي وي، نو بايد توبه وباسي او ځان اصلاح کړي. د مال پلورلو لپاره قسم خوړل خو نور هم ناسم کار دی، په حديث کې راځي چې د قيامت په ورځ به سوداگر خلک د بدکارو په حيث راپاڅېږي، پرته له هغې سوداگرو څخه څوک چې له الله (ج) څخه وېرېږي او له دروغو ويلو ځان ژغوري.

پوښتنه: ۱- په دکاندارۍ کې دروغ ويلو سره رزق حرامېږي يا نه؟

۲- که په دکاندارۍ کې دروغ ويلو سره رزق حرامېږي، نو په صدقې او زکات ورکولو سره بېرته پاکېږي که نه؟

۳- څرنگه چې د حرام مال په اړه په حديثونو کې سخت بيانونه راغلي دي، نو زما عمر (۱۷) کاله دی او زه بالغ يم، زموږ په کور کې مال او دولت حرام دی، په دې کې زما څه گناه ده؟ دا خو زموږ د مشرانو غلطي ده، اوس ماته په دې کور کې اوسېدل په کار دي که کور پرېږدم او ولاړ شم؟

خواب: ۱- که درواغ وويل شي، يو چاته دوکه ورکړل شي او نفقه لاس ته راوړل شي، نو دا حرام دي.

۲- په ناخبرۍ کې غلط بياني کولو سره لاسته راوړل شوې گټه پاکه وي، خو په ډاگه دوکه ورکول او گټه لاسته راوړل هېڅکله پاکه نه وي.

۳- که د حرامو څخه د ژغورنې هېڅ لاره نه وي، نو له الله (ج) څخه استغفار غواړه.

پوښتنه: زه يو دکاندار يم، زموږ تر څنگ نور هم ډېر دوکانونه شته، د ځينو دوکاندارانو سره پاکستاني توکي دي، خو ډېر دکاندارن پاکستاني مال د جاپاني په نوم پلوري، مشتري په خوبنۍ سره پيسې ورکوي او ځي. له موږ سره هم دغه ډول توکي دي، خو په ټوله مياشت کې يو شی هم نه شو خرڅولای، ځکه کله چې زموږ خواته مشتري راشي، نو د جاپاني توکو غوښتنه کوي، نو موږ سره خو پاکستاني توکي دي، موږ ورته پاکه وايو چې دا شيان پاکستاني دي، بيا يې مشتري يې نه اخلي، ايا موږ غلطه خبره وکړو يا خبره اخوا دېخوا کړو او خپل مال پرې خرڅ کړو؟

خواب: د درواغو په ويلو په چا باندې مال خرڅول حرام دي، په دې کې يو د درواغو ويلو گناه ده، بله د مسلمانانو سره د دوکې گناه.

نبي عليه السلام فرمايلي: ((کوم شخص چې موږ (مسلمانانو ته) دوکه راکوي، هغه له موږ څخه نه دی)).

بيا نبي عليه السلام فرمايي: ((ډېره د خيانت خبره ده چې ته خپل ورور (مسلمان) ته داسې خبره وکړې، چې هغه پر تا د رښتياوو يقين کوي او تا ورته درواغ ويلې وي)).

که کوم خلک په درواغو او فريب سوداگري کوي، نو خپله دنيا او اخرت دواړه تباه کوي، د داسې خلکو په روزۍ کې برکت نه وي، هغوی به د راحت او آرام له دولت څخه محروم وي، د هغوی دولت چې څه ډول د حرامې لارې څخه لاسته راځي همدا شان به د حرامې لارې څخه بېرته ځي. تاسو له هغې سره هېڅ وخت سيالي مه کوئ، خو مشتريانو ته پاکه وايئ چې همدا رخت دی چې نور خلک يې د جاپاني په نوم پلوري، ستاسو په رښتيا ويلو سره به ستاسې په مال کې برکت وي او د قيامت په ورځ به يې هم ډېر اجر او ثواب په لاس درشي. نبي عليه السلام فرمايي: ((رښتيا ويونکی او امانتدار سوداگر به د قيامت په ورځ له، نيانو، صديقانو، شهيدانو او وليانو سره وي)).

پوښتنه: په پاکستانی مال باندي د خارجي هېواد تاپه لگول او بيا يې د هغې هېواد په نوم پلورلو گناه به د چا په غاړه وي؟

ځواب: دا جعل سازي او دوکه ورکول دي، د بل هېواد تاپه لگولو والا هم گناهگار دی او هغه خلک څوک چې له دې څخه خبر وي چې تاپه يې جعل ده او بيا يې هم د خارجي هېواد په نوم پلوري هغوی هم گناهگار دي.

پوښتنه: ایا هغه پرچون پلورونکی هم گرم دی څوک چې یې په وروستي مشتري (د توکو کاروونکي) باندې پلوري؟

ځواب: تر کومه چې د راکړې ورکړې دا لړۍ دوام کوي او خلک په دې پوهېږي خو بیا یې هم د اصلي په نوم خرڅوي، ټول پلورونکي یې گناهگار دي.

پوښتنه: ایا د غیر مسلم خلکو څخه د خوراکي توکو یا نورو شيانو قرض اخیستل شرعاً جایز دي که نه؟

ځواب: له غیر مسلم سره راکړه ورکړه جایزه ده، خو په دې شرط چې هغه غیرمسلم مرتد نه وي. له کافر سره لږ دین جایز دی خو له مرتد سره نه.

د راکړې ورکړې بېلابېل مسایل

پوښتنه: که کوم شخص ته یو څه شی د څه مودې لپاره (موده ټاکلې نه وي) په مستعار ډول ورکړل شي او ډېره موده پس د هغې شي د بېرته نه ورکولو حالت کې د دواړو تر منځ د هغې شي میاشتني بدله وټاکل شي چې لومړي شخص ته به هره میاشت ورکول کېږي، وروسته بیا هغه ټاکلې بدله هم ورنه کړي او مستعار ورکوونکی له خپل ورکړل شوي شي څخه د لاس مینځلو اعلان وکړي، دا اعلان په داسې حال کې وي چې نه خو خپل ورکړل شوی شی لاس ته راوړلی شي او نه یې د بدلې لاسته راوړلو تمه پاتې وي، نو په داسې حالت کې د لاس مینځلو تر اعلانه د میاشتني بدلې پیسې په قرض کې حساب کړای شي یا یې له لاسته راوړلو څخه تمه پرې کړي؟ بله دا چې د مستعار په بدله کې ټاکل شوې پیسې له هغې لومړۍ ورځې څخه حساب کړای شي یا له همدې ورځې څخه په کومه چې دوی میاشتني بدله وټاکله؟

ځواب: ۱- که له چا څخه چې یو څه وغوښتل شي، د هغې بېرته ورکول واجب دي او څوک چې یې بېرته ورکولو کې سستي او وروسته والی کوي هغه خاین او غاصب دی، نو له همدې امله د دغې شي کارول حرام دي.

۲- که د دواړو لورو څخه یې په خوښۍ یو څه بدله وټاکل شي، نو دا بیه شوه او د ترسره شوي شرط سره سم یې پرې کول اړین دي.

۳- د مستعار په عوض کې چې څومره پیسې پرې شوې، هغه خو یې د مالک لپاره حلالې دي، خو که د لاس مینځلو اعلان موخه دا وي چې نورې پیسې یا قسطونه مې وښل، نو بیا وښل شول.

۴- څومره عوض چې د دواړو لورو تر منځ په خوښۍ وټاکل شو، همغه سم دی، نو له دې امله د پوښتنې دا برخه مبهمه ده چې ((مياشتنی عوض له دې وخت څخه حساب کړو؟))

پوښتنه: د (زید) او (بکر) تر منځ داسې هوکړه وشوه چې (زید) به د (بکر) د زوی لپاره په دوبي کې د مزدورۍ لپاره یوه ویزه اخلي او بکر ته به یې ورکوي، نو یوه ټوټه زمکه یې د ویزې د بیې په بدل کې (زید) ته ورکړه، ددې زمکې مالومه اندازه غله (زید) ته ورکوي، (زید) د (بکر) زوی ته ویزه هم ورکړه او د مزدورۍ غم یې هم ورله وخور، خو تر اوسه په زمکه کې د (بکر) دهقان کار کوي، په کال کې یو ځل مالومه اندازه غله (زید) ته ورکوي، په هوکړه لیک کې لیکل شوي چې دوه کاله پس به (بکر) د ویزې بیه پرې کړي او له (زید) څخه به خلاص شي، اوس (زید) ته د غلې یا وربشو اخیستل جایز دي که نه؟ د سود څرک خو نه شته؟ که وي نو ولې؟

۲- په پورته ذکر شوي حالت کې (زید) له خپل جیب څخه د ویزې بیه (شپږ زره) درهم پرې کړه، (بکر) ددې بیې پرې کولو لپاره د دوه کلونو هوکړه وکړه، دا څه ډول جایز کېدلای شي؟

ځواب: لومړی حالت د گروي دی، یعنې د ویزې په بدل کې یې د (زید) سره زمکه د گروي په ډول ایښې ده، د قرض په بدل کې د گروي زمکې گټه اخستل سود دی، نو د زید لپاره ددې زمکې گټه حلاله نه ده.

۲- د ویزې څومره بیه چې (زید) پرې کړې، همدومره بیه دې ټاکل شوې نېټې پورې پرې کړي، که (زید) د بیې په بدل کې غله اخیستل

غواړي، نو اخیستلای یې شي او د غلې اندازه چې د دواړو لوریو تر منځ هر څومره وټاکل شي، سمه ده.

پوښتنه: مزدورانو ته بونس اخستل جایز دي؟

ځواب: که مالک یې په خوښه ورکړي، نو جایز دي.

پوښتنه: یو پلار خپلو بچو ته له ناجایزې لارې پیسې گټي، تر هغې چې بچي یې بالغ او هوښیار شي او دا ورته په ډاگه شي چې زموږ پلار موږ ته حرامې پیسې گټلې دي، نو ایا بچي باید له خپل مور او پلار څخه جلا شي؟ ځکه چې لا تر اوسه دا توان نه لري چې د ځان لپاره پیسې پیدا کړي او وه یې خوري. ایا د پلار گناه کې بچي هم شریک دي، که نه یوازې پلار گناهگار دی؟

ځواب: د بالغ کېدو او عقلمند کېدو وروسته خو بچي هم گناهگار دي، دوی باید له داسې مال خوړلو او کارولو څخه ډډه وکړي، که دا ناشوني وي، نو بیا دې جلا شي، خو د مور و پلار په خدمت او احترام کې به هېڅ کمی نه کوي او که کومې اړتیاوې ولري، هغه باید ور پوره کړي.

پوښتنه: زه یو دکاندار یم، خلک د ماتو پیسو اخیستلو لپاره راځي، کومې چې زموږ د شخصي اړتیاوو لپاره وي، نو موږ ورته وایو؛ ((نشته دی))، ایا دا په درواغو کې حسابېږي؟ که حسابېږي، نو څه شی ویل په کار دي؟

ځواب: باید درواغ ونه ویل شي، په کومه مناسبه خبره خپل عذر وړاندې کړئ.

پوښتنه: په ځينو لويو لارو د سفر پر مهال موټر چلوونکي خپلې موټرې د هوټلونو مخې ته ودروي او ټول مسافر هلته خوراک او څښاک کوي، د هوټل والا له عام نرخ څخه لږې ډېرې پيسې اخلي، موټر چلوونکي هم دلته ډوډۍ خوري، خو له هغې څخه پيسې نه اخلي، نو ايا دا خوراک د موټر چلوونکي لپاره حلال دي؟

ځواب: که د هوټل والا موټر چلوونکي ته د ملگرتيا يا مېلمستيا په خاطر خوراک ورکوي، نو جايز دی، که په دې خاطر يې ورکوی چې هغه موټر هلته ودروي او دوی له مسافرو څخه د خوراک ډېره بيه ترلاسه کړي، نو جايز نه دی.

پوښتنه: که څوک د قاچاق کولو لپاره رخت اخلي، نو دوکاندار بايد دغه رخت پرې وپلوري که نه؟ که يې پرې وپلوره، نو لاسته راغلي پيسې يې حلالې دي که حرامې؟

ځواب: قاچاق کول قانوناً منع دي، که دوکاندار ته دا مالومات وي چې دا رخت د قاچاق لپاره اخلي، نو بايد پرې ويې نه پلوري، که بيا هم پرې وه يې پلوره، گټه يې شرعاً حلاله ده.

پوښتنه: د فابريکې کارکوونکو ته هره نيمه مياشت يا يوه مياشت وروسته د فابريکې له حاصل څخه نغدې پيسې د انعام په توگه ورکول کېږي، خو ځينو کسانو کار پرې ايښی او ډېر وخت د خپل انعام اخستلو لپاره نه دي راغلي او نه يې کومه پته شته، هغه نغدې پيسې يې د امانت په توگه پرتې دي، له دې سره بايد څه وشي؟

کاروباري مسائل او اسلامي حل لاري

خواب: انعام هغه څه وي چې کله په نه ترلاسه کولو يې انسان شکايت نه کوي او نه هغه د واجب حق حيثيت لري، که ددې حيثيت همدا ډول وي، نو کومو کسانو ته چې دغه پيسې نه وي ورکړل شوې، د هغوی برخه پيسې د کارخانې دي، هغوی چې پرې څه وغواړي کولای شي. که هسې يې ورته نوم انعام ايښی وي او نور د واجب حق حيثيت لري، بيا هم هغه کسان چې فابريکه يې پرېښې وي، ددې حقدار نه دي، ځکه چې ددې لپاره نېټه ټاکل دا مانا لري چې څوک د يادې نېټې پورې کار وکړي، نو هغوی به د انعام څښتنان شي، نو که کومو کسانو له ټاکلې نېټې څخه مخکې فابريکه پرېښوده، د هغوی استحقاق ختم شو، خو که کارکوونکي فابريکه په خپله خوښه نه وي پرېښي او د کارخانې څښتن هغه ويستلی وي، نو بيا د دې انعام حق اخیستلو حق لري، د فابريکې څښتن بايد مخکې له دې چې هغه له دندې گوښه کړي، د هغې برخه (انعام) هم وکړي.

پوښتنه: که کوم شخص د گناه په نيت مال رانيول غواړي، د بېلگې په ډول: ((د قاچاق لپاره رخت يا نور... يا چاته د زيان اړولو لپاره وسله)) نو دوکاندار ته چې په دې پلورنه کې کومه گټه رسېږي هغه ورته جايز ده که نه؟

خواب: داسې شخص ته وسله ورکول چې دا احتمال وي چې هغه به څوک ناحق قتل کړي، نو دا جايز نه دي، پلورونکی به هم گناهگار وي، خو راکړه ورکړه يې صحيح ده.

پوښتنه: که يو مسلمان په خپل هېواد کې (دوه، درې سوه زره) افغانی، زمکه او کور ولري او بيا هم د نورو پيسو لاسته راوړلو په لالچ کې خپله کورنۍ، مېرمن او بچي پرېږدي او بل هېواد ته د مزدورۍ لپاره ځي، نو

شريعت کې ددې لپاره څه حکم دی؟ دا هم بايد وایم چې هغه شخص له یو کال مزدورۍ کولو وروسته د یوې نیمې میاشت لپاره کور ته راځي.

ځواب: په دې پوښتنه کې دوه ټکي مهم دي:

لومړۍ: که د هغه شخص د کور چلولو لپاره یو څه اندازه معاش وي، نو په دې باید بسيا وکړي او که د نورو پیسو لاسته راوړلو لپاره هم هڅه وکړي. ددې ځواب دادی؛ که د یوې شرعي لارې څخه د لا ډېرو پیسو لاسته راوړلو هڅه کوي، نو جایز دي، خو که په هغې معاش او پیسو بسيا وکړي او نور وخت د اخرت جوړولو لپاره مصرف کړي ډېر به ښه وي.

دویم: دا چې خپل اولاد، مېرمن او کورنۍ پرېږدي او بهر هېواد ته ځي، تگ یې درست دی که نه؟ ددې ځواب دادی؛ دا د حقوق العباد مسئله ده، د مور، پلار، بچو او مېرمنې حقوق پر ځای کول د نوموړي دنده ده، که هغوی ورته خپل حق وښيي او د تللو اجازه ورکړي، نو بیا درسته ده، کنه نه ده، اجازه او رضا هم باید یوازې په خوله نه وي، بلکې رښتیني اجازت به ورکوي.

پوښتنه: په ځینو ښوونځیو کې سربښوونکي د هر کال په پیل کې پر خپلو زده کوونکو داسې درسي شيان جبراً پلوري چې نه ورته د هغوی اړتیا وي او نه یې په درسي نصاب کې وي، بیا داسې دلیل ورکوي چې دا خو سوداګري ده، ایا دا درست کار دی؟

ځواب: که کوم زده کوونکی یې په خپله خوښه اخلي، نو بیا صحیح ده، کنه جبري پلورنه یې ناجایزه ده.

پوښتنه: ځينې دوکانداران توکي په داسې پلاستيکونو کې اچوي چې په هغې د الله (ج) نوم يا نور ديني شيان ليکل شوي وي، آیا په داسې کار کولو د دوی روزي حلاله وي؟

ځواب: په دې خو يې روزي نه حرامېږي، خو داسې کار کول گناه ده.

پوښتنه: زموږ ښار کې يو شخص خپله زمکه مدرسې ته وقف کړې وه، بيا هغه شخص په هندوستان کې په حق ورسېد، ياده مدرسه تر اوسه دوام لري، اوس د هغې په اولادونو کې اتم پېنت يو شخص دی، هغه وايي؛ زموږ نيکه دا زمکه مدرسې ته ورکړې وه، نو دا مدرسه اوس زموږ ده، ددې دننه د هېچا حق نه شته، نوموړی شخص په زور د دې مدرسې عايد خوري، بهانه يې داده چې زه په مدرسه کې درس ورکوم، خو په ټوله اونۍ کې يوه يا دوه ورځې مدرسې ته حاضر وي، هم د سيمې خلکو سره شخړې کوي او هم د زده کوونکو ژوند تباه کوي، آیا دا شخص په حقه دی؟ يا که موږ ټول د سيمې خلک جمع شو او هغه له مدرسې څخه وباسو، کوم شرعي ممانعت خو به نه وي؟

ځواب: ددې شخص پر مدرسې هېڅ حق نه شته، د ښار خلک بايد دی له مدرسې څخه وباسي او د مدرسې مدیریت يو پوه شخص ته وسپاري. دې شخص ته د هغې زمکې حاصل چې مدرسې ته بېنل شوې ده، خوړل جايز نه دي.

پوښتنه: زما يو ملگری دی چې د يو څه کورني مشکلاتو له امله يې ښځې ته يو طلاق ورکړ، بيا يې سخر پرې فشار راوړ چې لور ته يې درې طلاقه ورکړي، کلېچې يې چې طلاقه کړه، نو د مېرمن پلار او وروڼو يې

راونيوه او ويې واهه، تر څو هغه بېهوشه شو، بيا يې وډار کړ چې کور دې د بچو په نوم کړه، کله چې يې پوره وډار کړ او دى هم پوره په هوش کې نه و، نو قضا ته يې يوړ او هلته يې پرې د کور پر کاغذونو لاسليک وکړ چې دا زما د بچو په نوم شو، ايا داسې کول شرعاً جايز دي؟ يا زما ملگرى د خپل کور بېرته اخستلو حق لري؟

ځواب: که دغې شخص حواس بايللي و، نو بيع صحيح نه شوه او چې دا ډول وشول، نو دا بيع نه بلکې غصب دى.

پوښتنه: ما څو کاله وړاندې د خپل واده لپاره ډېرې جامې جوړې کړې وې، له دې څخه څو جوړه جامې تر اوسه همغه شان په پاکټونو کې بندې دي، که زه دا جامې بازار ته وباسم او د بازار په نرخ يې وپلورم، نو ايا دا گټه زما لپاره جايز ده؟ ځکه د داسې جامو بيه ورځ په ورځ ډېرېږي، يا که يې داسې ځاى يا هېواد ته واستوم چې هلته په جامو کې د لاس کار ډېر قيمته پلورل کېږي، هلته دا جامې ماته ډېره گټه وکړي، په کومه بيه چې ما جوړې کړې وې، له هغې څخه په لوړه بيه پلورل کېږي، نو ايا داسې کول جايز دي؟ ايا د اسلام د مخې زه له دې گټې څخه زکات ورکولى شم؟

ځواب: دا گټه جايز ده، په دې کې هېڅ ستونزه نه شته.

پوښتنه: زما خاوند يو ملازم دى، مور ته له دولت څخه هره مياشت طبي شيان او درمل راكول کېږي، مور ته چې كوم درمل راكول کېږي، هغه په خپلو پاکټونو کې بند وي، ځينې وکارول شي، خو ځينې پاتې کېږي، چې له مور سره هره مياشت ډېر درمل جمع کېږي، له دې سره مور څه

وکړو؟ که موږ دا درمل يو درملتون ته ورکړو او په بدل کې يې د غابنونو برس، کريم او نور د اړتيا وړ شيان واخلو، نو ايا دا جايز دي؟

ځواب: له دولت څخه چې کوم درمل درکول کېږي هغه کارولى شى، خو دا بېرته پلورل يا په بل څه يې بدلول شرعاً جايز نه دي، کوم چې اضافه کېږي، هغه بېرته دولت ته ورکړئ، که بېرته ورکول يې ناشوني وي، نو بيا يې هغه بې وسه خلکو ته ورکړئ چې اړتيا ورته لري، يا يې کوم خيريې روغتون ته واستوئ.

پوښتنه: کله چې د ټوکر جوړولو فابريکه جوړېږي نو له حکومت څخه به جواز اخلي، حکومت د فابريکې ماشينونو ته په کتلو سره د وارداتو جواز ورکوي، دا لايسنس د هغې مالوچو وي چې ټوکر ترې جوړېږي، خو د وړو فابريکو څښتنانو سره دومره پانگه نه وي چې واردات پرې وکړي، نو دوى بيا خپل جواز په لويو فابريکو پلوري، هغوى مالوچ واردوي او بيا يې پر دوى پلوري، نو ايا د وارداتو جواز پلورلو باندې چې کومه گټه موږ لاسته راوړو دا حلاله ده که حرامه؟

ځواب: د وارداتو لايسنس مال نه دى، بلکه يو حق دى، نو له دې امله يې پلورل شکمن دي، ځکه يې له پلورلو څخه ډډه کول غوره دي.

پوښتنه: په يوه راډيو کې د (روشنې) په نوم يوه ديني خپرونه خپرېږي، چې ديني علماء يې پر مخ بيايي، خو د خپرونې له پاى ته رسېدو څخه وروسته ويل کېږي، دا خپرونه تاسو ته د فلاني بانک په مرسته وړاندې شوه. اوس تاسو د قران او حديث په رڼا کې ووايئ چې د سود کاروبار

کوونکو په مرسته د داسې پروگرامونو نشرول جایز دي؟ ځکه سود خو حرام دی.

ځواب: په نېک کار کې د حرام مال مصرفول سم نه دي، بلکه د گناه تکرار دی.

پوښتنه: ما سره خلک پیسې د امانت په ډول جمع کوي، په راکړه ورکړه کې کمی زیاتې هم وي، منډه ترې هم وي، که زه د یو څه پیسو په بدل کې دوه افغانۍ واخلم، نو دا به جایز وي که ناجایز؟

ځواب: خلک تا سره د امانت په ډول پیسې جمع کوي، نو څومره پیسې چې جمع کوي هغومره باید ورکړې، د کمی زیاتي او په ورکړه کې د شخړې مخنیوي لپاره حساب له ځان سره ساتل ډېر اړین دي، که له مخکې څخه وویل شي چې د دومره پیسو د ساتنې په بدل کې به دومره پیسې د مزد په ډول اخلم، نو دا ډول مزد اخستل بیا سم دي، خو که په داسې حالت کې پیسې له منځه ولاړې شي، نو جبرانېدل یې حتمي دي. د امانت په ډول د پیسو کېښودلو په بدل کې نورې پیسې اخستل جایز نه دي. مخکې چې دې له چا څخه دا ډول پیسې اخستې وي، نو بېرته یې ورته ورکړل.

پوښتنه: زه په یو هوتل کې کار کوم، هلته ماته له معاش پرته هره ورځ بخششي پیسې راکول کېږي، چې مشري یې په خپله خوښه راکوي. ایا دا پیسې زموږ لپاره حلالې دي؟

خواب: که خلک يې په خپله خوښه درکوي نو سمه ده، خو دا بايد حق ونه گڼل شي، غوښتنه يې ونه شي او چې څوک يې درنه کړي، هغې ته سپک نظر کول جايز نه دي.

پوښتنه: د يوې فابريکې رسمي وخت له سهار (اته) بجو څخه تر مازيگر (څلور) بجو پورې وي، خو زموږ د فابريکې د څښتنانو له لوري دا پرېکړه وشوه چې ورځنی کار به له (اته) بجو څخه تر مازيگر (۵:۱۰) پورې وي او د دې په بدل کې به د جمعې تر څنگ هره دويمه پنجشنبه رخصت وي، يعنې يوه پنجشنبه به وي يوه به نه وي، يعنې په مياشت کې ټولې شپږ رخصتې، ددې تر څنگ دا پرېکړه هم وشوه، چې د هرې مياشتې اوله او درېيمه پنجشنبه به رخصت وي، چې څوک دا ونه وايي چې کومه پنجشنبه رخصت کوو او کومه نه. اوس خبره دا ده چې هغه وخت د چا پام نه و چې ځينو مياشتو کې پنځه پنجشنبې راځي، اصل کې خو پرېکړه داسې وه چې يوه پنجشنبه به رخصت وي بله به نه وي، خو د فابريکې مالکان يې اوس هېروي، دا کال له يوې مياشتې څخه ډېرو مياشتو کې پنځه پنجشنبې راځي، د مثال په ډول: په (می) مياشت کې پنځه پنجشنبې دي. نو په دې اړه راته د عدل او انصاف پرېکړه وکړئ، تر څو نه د فابريکې څښتنان گناهگار شي او نه کاريگر له حق څخه واوړي. بله دا که د پنجشنبې پر ورځ دولتي رخصت وي، نو ايا ددې په بدل کې ورته بله ورځ رخصتي ورکول په کار دي که نه؟ ځکه هغه سرکاري رخصتي خو دوی ته په هر حالت کې ورکول کېده او د پنجشنبې رخصتي خو دوی ته د ډېر کار کولو په بدل کې ورکول کېږي، دا رخصتي ورته د هغې (څلوېښت) دقيقو په بدل کې ورکول په کار دي، په دې اړه يوه عادلانه پرېکړه وکړئ.

کاروباري مسائل او اسلامي حل لاري

ځواب: که کومه میاشت پنځه رخصتی راشي، نو کارکوونکو ته دې نیمه ورځ رخصتي ورکړل شي، که نیمه ورځ رخصتي د فابريکې په تاوان وي، نو بیا دې دا پرېکړه وکړي چې، یوه بنجشنبه به رخصت وي، بله به نه وي، لومړی باید جمتري ته په کتلو پرېکړه شوې وای، تر څو شخړې او اختلافات نه وای، دویمه مسله چې د دولتي رخصتی په اړه وه چې د دواړو طرفونو تر منځ یې په اړه هېڅ تړون نه و شوی، په دې مسله کې دې عامه پرېکړه وه شي، یعنې نورو فابریکو ته دې وکتل شي، که په عام ډول نورې فابریکې داسې کوي چې په داسې حالت کې بله ورځ رخصتي هم ورکوي، نو همداسې دې وکړل شي، که نه یې ورکوي نو دوی دې هم نه ورکوي. که کوم ټاکلی قانون نه وي، نو دا مسئله دې د فابریکې څښتنانو او کاریگرو تر منځ حل شي، راټول دې شي او خپلمنځي پرېکړه دې وکړي. تاسو چې د رخصتی په اړه کوم دلیل لیکلی، هغه پر خپل ځای سم دی

پوښتنه: ځینې اشخاص لکه؛ (ښوونکي، چوکیداران، صفاکاران او داسې نور) په رسمي وخت کې چې وقفه نه وي، ځینې نېک کارونه لکه؛ د قران کریم تلاوت او داسې نور کارونه کوي، بل هېڅ رسمي کار نه کوي، چې له امله یې ادارې ته تاوان یا ستونزه پېښېږي، ایا د دوی دا عمل ثواب لري؟

ځواب: که دولتي کارکوونکی وي یا نادولتي، د دوی کاري وخت د دوی نه، بلکې د هغې ادارې دی چې دوی ترې تنخواه اخلي، د دغې وخت په بدل کې تنخوا اخلي، دا وخت یې خپل نه بلکې د ادارې او ملت دی، که خپل رسمي وخت په هغه کار کې مصرفوي کوم چې ده ته سپارل شوی دی، نو امانت پر ځای کوي او تنخوا ورته حاله گرځي، که په رسمي وخت کې کوم

بل کار کوي، يا کار نه کوي او هسې ناست وي، نو په امانت کې خیانت کوي او تنخوا ورته حلاله نه ده.

خو که دفتر يې کار يې پای ته رسولی او بېکاره ناست وي، نو دې وخت کې تلاوت کول جایز دي، دغه شان په بل نېک کار کې دا وخت مصرفول هم جایز دي.

زموږ کاربگره طبقه په دې مسئله کې ډېره بې پروايي کوي، د کار پر وخت په صداقت او امانت سره د کار کولو فکر له خلکو تللی، دا ډول خلک د ملت نوکران او ملازمان دي. له دولتي خزانه څخه چې د ملت له گټې څخه جوړه شوې وي، تنخوا اخلي. خو فساد دومره حد ته رسېدلی چې عام وگړي ادارو او ریاستونو ته د کار خلاصولو لپاره ځي، خو بېرته خالي لاس کور ته راځي، خو که رشوت يا واسطه وي، نو کار يې په عاجله توگه خلاصوي، ته وا دا خلک د ملت نه بلکې د رشوت او سفارش ملازمان دي. که انصاف ته وگورو، نو داسې معاش به د يو چا لپاره څنگه حلال وگرځي؟ که دوی چېرې دا فکر او احساس ولري چې رب ته به ځواب ورکوم، د قیامت پر ورځ به الله (ج) ته د خپل هر عمل حساب ورکوم، نو په اداري او رسمي کارونو کې به په ډېر صداقت او رښتینولي کار وکړي او هېڅ عام وگړی به له دوی څخه په اداري کارونو کې ناخوښ ونه اوسي.

له واک څخه د مخه مال پلورل (پوښتنې او ځوابونه)

پوښتنه: ځينې کمپنيانې مال جوړ کړي او په يو څه اندازه خلکو يې وپلوري، مشتريان بيا دغه مال له دې خلکو څخه اخلي، ځينې وختونه دې خلکو سره مال خلاص شي، خو د خپلې گټې د ډېرولو په خاطر بيا هم له خلکو مخکې پيسې اخلي او بيا وروسته ووسته ورته له هغې کمپنۍ څخه مال پوره کوي. ايا دا شرعاً جايز دي؟ که نه وي، نو شرعي بڼه به يې څه وي؟

ځواب: کوم مال چې شتون ونه لري، د هغې پلورل هم ناجايز دي، داسې بيع ته ((بيع سلم)) ويل کېږي، چې بيه اوس پرې کېږي او مال يوه مياشت يا څه موده پس ترلاسه کوي، چې په څو شرطونو سره جايز ده:

- ۱- جنس به معلوم وي. (لکه: د مالوچو سودا وشوه).
- ۲- نوع به معلومه وي. (لکه: اصلي، ديسي او داسې نور)
- ۳- صفت به يې معلوم وي. (لکه: اول نمبر، دويم نمبر يا بېکاره)
- ۴- اندازه به يې معلومه وي. (لکه: دومره ټنه)
- ۵- د ترلاسه کولو نېټه به يې مالومه وي، چې له يوې مياشتې څخه به کمه نه وي.
- ۶- د پرې شوو پيسو اندازه به معلومه وي.
- ۷- کوم شيان چې ترانسپورت ته اړتيا لري، په دې کې دا پرېکړه هم بايد وه شي چې مال به فلاني ځای کې ترلاسه کېږي.

۸- د دواړو لوريو له جلا کېدو څخه مخکې بايد په يو ځای ټولې پيسې پرې شي.

که له دې اته شرطونو څخه يو يې هم ونه پالل شو، نو (بيع سلم) فاسدېږي.

پوښتنه: احمد په بهر هېواد کې دی، محمود ترې يو څه مال واخيست، (احمد) ورته مال د بېرې له لارې ولېږه، بېرې لا په سمندر کې وه، (محمود) د ټول مال يو څه برخه په (حميد) وپلورله او د پيسو يو څه برخه يې (احمد) ته له مخکې ورکړه، خو (حميد) به د خپل مال پيسې هغه مهال (محمود) ته ورکوي چې مال ورته وسپاري.

۱- کله چې مال د (محمود) هېواد ته ورسېد، نو د (حميد) سره يې چې د مال کومه بيه کړې وه، د هغې څخه يې اصلي بيه ډېره وه، نو (حميد) بايد کومه بيه پرې کړي؟ د مال اصلي بيه، که هغه بيه چې له (محمود) سره يې پرې هوکړه کړې وه؟

۲- کله چې مال د (محمود) هېواد ته راوړسېد، نو په بازار کې بيه له هغې بيې ټيټه وه، کومه بيه چې محمود له حميد سره کړې وه، نو په داسې حالت کې بايد څه وشي؟

۳- مال ذخيره کول جايز دي که نه؟ که نه وي جايز نو يوازې د قحط په وخت کې نه دي که په عامو حالتونو کې هم نه دي؟

ځواب:

۱- د سوداگرۍ اصول دي چې کوم مال شتون ونه لري يا په واک کې نه وي د هغې پلورل سم نه دي، نو کوم مال چې تر اوسه د (محمود)

کاروباري مسائل او اسلامي حل لاري

هېواد ته نه وي رسېدلی هغه نه شي پلورلی، (محمود) او له هغه وروسته چې هر څومره خلک داسې مال چې لا هم شتون نه لري، اخلي، دا راکړه ورکړه ناجايز ده، خو (محمود) له نورو خلکو سره د بيعې وعده کولای شي، چې مال کله اورسېږي نو د هغه مهال په بيه به يې پر دوی وپلوري.

۲- څرنگه چې لومړۍ راکړه ورکړه د فسخ کېدو وړ ده، نو دغه شان دې هغه وخت بيه وټاکي کله چې مال ورسېږي، که په غلطۍ يې مخکينۍ راکړه ورکړه همداسې وساتله، نو گناه به وي، خو بيه به همغه وي، کومه چې يې اوله ټاکلې وه.

۳- مال ذخيره کول په اسلام کې ناجايز دي، دا انساني رويه نه ده، په حديث کې دي؛ ((کوم خلک چې ددې لپاره مال ساتي چې بيه يې لوړه شي او بيا يې وپلوري، نو هغوی گناه کوي، هغه ملعون دی، د الله (ج) پر وړاندې هغه شخص بد دی، که ټول مال خيرات کړي، هم نه جبرانېږي)) حديث شريف د دواړو حالتونو (قحط او نا قحط) لپاره دی، خو د قحط په وخت کې مال ساتل نور هم بدتر دی، ځکه د مال ساتلو له امله غريبانانو ته ډېر تکليف رسېږي.

پوښتنه: يو شخص مال له بهر هېواد څخه واردوي، په دې مال رسېدلو کې وخت هم مصرفېږي، دا په داسې حال کې چې، له بهر هېواده چې کوم مال راېږل کېږي، د هغه په اړه پيږودونکي ته پوره مالومات ورکول کېږي، چې؛ فلانۍ مياشت په فلانۍ بېړۍ کې ستا مال لېږدول کېږي. (د بېلابېلو لاملونو له امله مال مخکې وروسته کېدلای هم شي). پيږودونکي د بېړۍ له نوم څخه مال مخکې له ترلاسه کولو څخه پلوري، چې فلانۍ مال په فلانۍ بېړۍ کې راځي، د هغې راکړه ورکړه کېږي، نو

شرعاً دا راکړه ورکړه سمه ده، که نه؟ او دا ډول اخستل خرڅول جایز دي که نه؟

خواب: دا مسئله د بانک د حیثیت پر تعینولو ولاړه ده، که بانک د اخستونکي د وکیل په حیث وي او د بانک نماینده په بهر هېواد کې مال ترلاسه کړي او راويې لېږي، نو لکه څنگه چې د وکیل واک لکه د موکل واک دی، نو له دې امله د مال پلورل مخکې له رسېدلو څخه جایز دي او که بانک د اخستونکي وکیل ونه اوسي، نو هغه ته د مال ترلاسه کولو څخه مخکې د هغه مال پلورل جایز نه دي.

پوښتنه: مال د اخستلو او پلورلو پر وخت شتون نه لري، بلکه د نوم له مخې يې اخستل او پلور کېږي، ایا دا جایز دي؟ یا د مال شتون اړین دی؟ پیروونکی مال اخلي، خو د لاسته راوړلو څخه د مخه يې بېرته پلوري، شرعاً دا جواز لري که نه؟

خواب: له مال لیدلو پرته د مال اخستل جایز دي، خو وروسته که اخیستل شوی مال هغه ډول نه و، نو پیروونکی يې د بېرته ورکولو اختیار لري، خو کوم شی چې په واک کې نه وي، د هغې پلورل جایز نه دي.

مشارکت، مضاربت او مباحه

په اوس وخت کې په اسلامي او غیر اسلامي بانکونو او نورو سوداگریزو ادارو کې (مضاربه، مباحه او مشارکه) عام شوي دي، خو هغه ډول نه ترسره کېږي څه ډول چې په حدیثونو کې راغلي دي، چې له امله یې گڼ شمېر خلک یا خو په ناجایز کاروبار او یا سود اخته کېږي.

موږ یې دلته په یو بل پسې د بحث لاندې نیسو:

مشارکت

هغه کاروبار ته ویل کېږي چې په هغې کې دوه یا د دوو څخه ډېر کسان یو ځای کېږي، گټه او تاوان او د کاروبار په ټولو چارو کې سره شریک وي. گټه او تاوان د یو ځانگړي نسبت له مخې وېشي.

د مشارکت ډولونه:

مشارکت په دوه ډوله دی:

۱- د املاک شراکت

۲- د عقود شراکت

د املاک شراکت: يعنې د ملکیت شراکت، د بېلگې په ډول: که څو تنه د ميراث په ډول زمکه يا نغدې پيسې ترلاسه کړي يا په گډه څه شی واخلي، نو په دې صورت کې دوی ټول له يو بل سره شریک دي او دې ته (د املاکو شراکت) وايي.

د عقود شراکت: عقود د عقد جمع ده او د تړون په مانا ده، په دې شراکت کې شریکان د يوې هوکړې له مخې له يو بل سره تړل کېږي او د هغې هوکړې ټولو شرايطو پابند وي، نو ځکه ورته د عقود شراکت وايي.

مضاربت

په اسلامي بانکونو کې ډېرې کاروباري هوکړې د مضاربت پر بنسټ ترسره کېږي، مضاربت ته قراض او معامله هم ويلای شو، مضاربه د کاروبار هغه بڼه ده، په کوم کې چې يو شخص چا ته چې رب المال (د مال څښتن) ويل کېږي، پانگه وي او دويم شخص چاته چې مضارب يا عامل ويل کېږي د هغې په پانگه باندې تجارت کوي، له دې سوداگري چې کومه گټه لاسته راځي، په هغې کې دواړه د ټاکل شوي تناسب له مخې شریک وي. همدارنگه (امام نوی رح) وايي:

((القراض والمضاربة ان يدفع اليه ما لا ليتجر فيه والربح مشترك))^(۱)

^۱: المنهاج: كتاب القراض، ج-۱، مخ-۲۲۹

ژباړه: د قراض او مضاربه دا مانا ده چې يو شخص بل ته مال ورکړي چې هغه پرې سوداگري وکړي او گټه دواړه په خپل منځ کې وويشي))

په نيل المارَب کې ليکل شوي:

((وهي شرعا ان يدفع انسان من ماله الى انسان اخر شيئاً او يكون له تحت يده على سبيل الوديعه او الغصب مال وياذن له ليتجر فيه ويكون الربح بينهما بحسب ما يتفقان عليه))^۲

((د مضاربه شرعي مانا دا ده چې يو شخص بل ته د خپل مال يو څه حصه ورکړي، يا له مخکې څخه د هغې مال له ده سره د امانت په ډول پروت وي، يا ده غصب کړی وي او ده ته اجازت ورکړي چې په هغې سوداگري وکړي او گټه د دواړو تر منځ د هغې تناسب له مخې وويشي، په کوم چې دوی متفق وي)).

په (الملخص الفقهي) کې د مضاربه مفهوم داسې بيان شوی دی:

((دفع مال معلوم لمن يتجربه ببعض ربحه)) (ج-۲، مخ ۷۱)

ژباړه: د گټې د يو څه اندازې په بدل کې مال هغه شخص ته ورکول چې څوک پرې سوداگري وکړي.

په مضاربت کې که په سوداگري کې تاوان وه شي، نو ټول به د رب المال (د مال څښتن) په غاړه وي، په تاوان کې به د مضارب برخه نه وي، هغه يوازې

^۲: نيل المارَب شرح دليل الطالب، مخ- ۱۹۴

د خپل زيار گټه له لاسه ورکوي، څرنگه چې له (حضرت علي رض الله عنه) څخه نقل شوي:

((الوضيعة على المال والربح على ما اصطالحوا عليه))^۳

ژباړه: تاوان به د رب المال وي او گټه به د هغه تناسب له مخې وېشل کېږي، چې دوی پرې توافق کړی وي.

د مضاربت ډولونه:

مضاربت په دوه ډوله دی:

۱- مقيد

۲- مطلق

مقيد مضاربت:

مقيد مضاربت هغه مضاربت ته ويل کېږي، چې په هغه کې د پانگې څښتن د کار ځای، د کار موده يا يو ځانگړی کار په گوته کړي، چې زما په پانگه به يوازې په پلاني ځای کې يا پلانی کار ترسره کوي، يا ووايي چې په دې پانگه د يو کال لپاره کار ترسره کولای شئ، يا د يو کال لپاره پيسې په مضاربت درکوم، يا دا پيسې د ټوکر کاروبار لپاره درکوم.

مطلق مضاربت:

په دې مضاربت کې هېڅ کوم پورته ذکر شوي شرطونه نه وي، بلکه داسې مضاربت ترسره کېږي چې مضارب په خپله خوښه چې هر کار يې خوښ وي

^۳: مصنف- عبدالرزاق، جلد-۸، مخ- ۲۴۸.

ترسره کوي يې، هېڅ کوم قيد او شرط پرې د رب المال له خوا نه اېښودل کېږي.

د مضاربت ځانگړتياوي:

- يو شخص د پانگونې له مخې په کاروبار کې شريکېږي.
- دويم شخص په کاروبار کې خپل علم، مهارت او تجربه کاروي او په کاروبار کې شريکېږي.
- د گټې وېشلو په اړه چې دوی څه ډول پرېکړه کړې وي هغه ډول به وېشل کېږي.
- که تاوان د مضارب د قصدي غلطۍ له امله رامنځته شي، مضارب به تاوان ورکوي، کله په نورو حالتونو کې ټول تاوان د رب المال دی، مضارب د کار څخه لاس مينځي.

د مضاربت شرطونه:

په مضاربت کې چې د کومو شرطونو پالل اړين دي، له هغه څخه بنسټيز شرط دادی چې؛ په گټه کې به د دواړو لوريو د برخې تناسب له مخکې څخه ټاکل شوی وي، لکه؛ گټه به د رب المال او مضارب تر منځ برابره وېشل کېږي، يا به رب المال (٦٠) سلنه اخلي او مضارب به (٤٠) سلنه. که دا نامعلومه وي، نو مضاربه به فاسده وي. لکه څرنگه چې په (بدایع الصنایع، جلد ١٣، مخ ١٧١) کې ليکل شوي دي. د امام مالک په نزد د گټې وېشلو پر وخت د رب المال شتون اړين دی، همدارنگه په (مؤطا) کې ليکل شوي:

کاروباري مسائل او اسلامي حل لاري

((امام مالک وايي: کله چې د مال څښتن شتون ونه لري، نو مضارب هېڅ حق نه لري چې له ترلاسه شوې گټې څخه خپله برخه واخلي.

(کتاب القراض: باب المحاسبة فى القراض)

همدارنگه که يو شخص بل ته د مضاربي لپاره مال ورکړ، هغه د سوداگرۍ له لارې گټه وکړه، بيا يې راس المال (اصلي مال) جلا کړ او له گټې څخه يې خپله برخه واخيسته، د رب المال برخه يې د گواهانو په شتون کې په اصلي مال کې گډه کړه، نو په دې اړه امام مالک وايي: تر کومې چې رب المال حاضر نه وي، د گټې وپشل درست نه دي، که مضاربت ترې لږ څه اخستي وي، هغه دې هم په کې بېرته واچوي، تر دې چې د مال څښتن خپل مال ترلاسه کړي او څومره چې پاتې شي په خپل منځ کې يې ووبشي. (کتاب القراض: باب المحاسبة فى القراض)

د (امام مالک رحمه الله) خبره د عقل پر تله پوره خبزي، نو له همدې امله هېڅ عالم ورسره اختلاف نه شي کولای، ساده خبره ده چې کله رب المال او مضارب دواړه په گټه کې شريک دي، نو ايا دا د هغه دنده نه ده چې رب المال حاضر کړي او ورته ووايي چې ما دا کاروبار وکړ، دومره مصارف راغلل او دومره گټه پاتې شوه؟ نه دا چې ټولې پرېکړې په خپل سر وکړي.

مراجه

په اسلامي بانکونو کې چې د پانګونې کوم بېلابېلو ډولونه تر سترګو کېږي، له دوی څخه يې (مراجه) د کرنسې په سر کې ده، کومه چې د اسلامي بانکدارۍ په نوم په پراخه اندازه خپره شوې.

د (بيع مراجه) مانا داده چې، پلورونکی توکي داسې پلوري، چې مشتري ته وايي؛ ما دا توکي په دومره پيسو رانيولی او د دومره گټې سره يې په دومره بيه پر تا پلورم. همدارنگه (علامه موفق الدين ابی محمد عبدالله بن احمد بن محمد قدامه حنبلي مقدسی) فرمايي: ((د (مراجه) مانا داده چې د اصلي بيې او ټاکلې گټلې سره پلورل، په دې کې اړينه ده چې پلورونکي او پيرودونکي ته اصلي بيه مالومه وي، همدارنگه پلورونکی بايد ووايي چې دې کې زما اصلي پانګه دومره (سل) مصرف شوې او پر تا يې د (لس) افغانیو په گټلو سره پلورم.^۴

په مشهور کتاب (المعجم الوسيط) کې ليکل شوي: ((هو بيع براس المال مع زياده معلومه))

ژباړه: پر اصلي بيې د ټاکلې گټې سره پلورلو ته (بيع مراجه) وايي. په عامه بيه او مراجه کې همدا توپير دی، چې په عامه بيه کې د شي اصلي بيه او خپله گټه ښودل اړين نه وي، خو په مراجه کې مشتري ته اصلي بيه ښودل دېر اړين دي.

^۴: المغنی ۶، مخ- ۲۶۶

د مړابحې شرطونه:

- پلورونکي توکي بايد فزيکي او حکمي شتون ولري، يعنې که له ده سره فزيکي نه وي، خو بيا هم دده د ملکيت لاندې وي او ټول حقوق يې له ده سره وي.
- خرڅوونکی مال بايد د خرڅولو په وخت کې د خرڅوونکي په ملکيت کې وي.
- د مال خرڅلاو بايد سمدستي او پر يو وخت ترسره شي، راتلونکي کوم شرط ته به منتظر نه وي.
- هغه څه چې پلورل کېږي، بايد ارزښت او قيمت ولري، هغه شيان چې په اخیستلو او خرڅولو کې قيمت ونه لري، د بيع وړ نه دي.
- د پلورنې توکي بايد حرام نه وي.
- د توکو بيه بايد معلومه وي، که بيه يې نه وي معلومه پلورل او پيرل يې جواز نه لري.
- پلورنه بايد بې شرطه وي، په شرطي ډول پلورل جواز نه لري.
- د توکو پر تسليمولو بايد مطمئن وي، نه شکمن يا احتمالي.
- هغه څه چې پلورل کېږي، بايد اخیستونکي ته معلوم وي او ورته وښودل شي او يا يې ځانگړنې يې ورته وويل شي، خو يې د نورو توکو تر منځ بيا توپير وشي.

مشارکت، مضاربت او مباحه (پوښتنې او ځوابونه)

پوښتنه: نن سبا چې دا کومه سوداگري روانه ده، لکه په يوه کمپنۍ کې خپلې پيسې بندې کړې او له هغې څخه درته هره مياشت گټه راځي، ددې په اړه اسلام کې څه ويل شوي؟ يو خو په گټه او تاوان کې شريک وي، دويم د گټې يا تاوان اندازه يې ټاکل شوې وي، لکه (۵) فيصده.

ځواب:

۱- په يوه کمپنۍ کې خپله پانگه جمع کول او په بدل کې يې گټه لاسته راوړل په دوه شرطونو باندې حلال دي، يوه دا چې هغه کمپني به د شريعت له اصولو سره سم جايز او حلال کاروبار کوي، که د کومې کمپنۍ کاروبار د شريعت له اصولو سره برابر جايز نه وي، نو ددې گټه لاسته راوړل هم جايز نه دي.

۲- دويم دا چې هغه کمپني به د شراکت (مضاربت) له اصولو سره سم گټه په سمه توگه حسابوي او پر شريکانو به يې وېشي. کومه کمپنۍ چې له حساب پرته گټه وېشي، په هغې کې شراکت کول جايز نه دي. همدا شان کومه کمپنۍ چې د پانگې په حساب په فيصدي گټه وېشي، لکه: ((د پانگې پنځه سلنه))، نو په هغې کې هم پانگونه جايز نه ده، ځکه دا سود دی.

اوس دا تحقيق خپله وکړئ چې کومه کمپنۍ حلال او جايز کاروبار کوي او د شراکت له اصولو سره سم په شريکانو گټه وېشي که نه؟

پوښتنه: مور تېر کال په (چراغ سيمنټ) کمپنۍ کې يو څه اندازه پانگونه کړې وه او غواړو چې نوره هم وکړو، خو د کمپنۍ له کلني راپور څخه راته ځينې شکونه پيدا شول، ددې لپاره چې زموږ گټه سود جوړ نه شي، د لاندې پوښتنو ځواب راباندې ولوروی؟

الف- نوموړې کمپنۍ بيمې ته له شريکو پيسو څخه پيسې ورکوي، لکه کمپنۍ چې بيمه شوې وي.

ب- نوموړې کمپنۍ ځينې پيسې د سود په ډول هغو بانکونو ته ورکوي له کومو څخه يې چې قرض کړي وي.

ج- کمپنۍ ته ځينې پيسې د سود له لارې راځي.

د- شريکان خپله برخه په نورو کسانو باندې په گټه پلوري، لکه؛ په لس افغانۍ يې برخه اخستې وي، په پنځلس يې پلوري، په دې اړه څه حکم دی؟ که ذکر شوي ټکي د شريعت خلاف وي، نو خپلې برخې بېرته کمپنۍ ته ورکړو، که په بل عام وگړي يې وپلورو؟

ځواب: کومه کمپنۍ چې د سود کاروبار کوي، په هغې کې شراکت کول صحيح نه دي، ځکه چې په دې سودي کاروبار کې ټول برخوال په گناه کې

شريک کېږي. د کمپنۍ برخه په ډېر قيمت پلورل جايز دي. خپله خوښه دې که کمپنۍ ته يې بېرته ورکوې يا يې پلورې.

پوښتنه: په اوس وختونو کې يوه سوداگري ډېره په چټکۍ روانه ده، هغه دا چې يو شخص وايي؛ دومره پيسې زما په کاروبار کې ولگوه او دومره سلنه گټه يې ترلاسه کړه. دا په داسې حال کې چې په مضاربت کې گټه او نقصان نيم نيم وېشل کېږي. دا چې په دوکان کې په زرگونه ډوله شيان وي او د هر يو بېله بېله گټه معلومول ډېر ستونزمن کار دی، نو آیا موږ د شريعت له مخې داسې کولای شو چې هره مياشت موږ د خرڅلاو له مخې خپله گټه مالومه کړو او بيا د هغه له مخې د هرې مياشتې گټه وټاکو؟

ځواب: په مضاربت کې د هر شي بېله بېله گټه مالوم اړين نه دي، بلکه د ټول مال د شپږمياشتنۍ يا کلنۍ (څنگه چې وي) ترلاسه شوې گټې حساب مالوم او بيا وويشي. (کله چې گټه شوې وي)

پوښتنه: يو شخص د سلگونو زرو افغانيو سوداگري کوي، (زید) هغه ته په سوداگرۍ کې د گڼون کولو لپاره (لس زره) افغانۍ ورکوي او هوکړه کوي چې هره مياشت به (زید) ته د گټې په توگه (۵۰۰) افغانۍ ورکوي، نوره ټوله گټه به د دکاندار وي، همدا ډول به د تاوان کولو پر وخت د (زید) د تاوان برخه زيات نه زياته (۵۰۰) افغانۍ وي، نور تاوان به د

دکاندار پر غاړه وي. ايا په شريعت کې داسې هوکړه کول جايز دي؟ که جايز نه وي، نو دا په کوم ډول واپروي، چې شرعي بڼه خپله کړي؟

خواب: دا معامله پاک سود دی، داسې په کار ده چې ددې (لس زره) افغانیو په بدل کې چې خومره گټه لاسته راځي، د هغې يوه برخه دې زید ته ورکړل شي، د بېلگې په ډول: ((نیم يا درېیمه برخه دې زید ته ورکړل شي)).

پوښتنه: ځينې خلک په شراکت کې يو شان پیسې لگوي، په دې هوکړه کوي چې هره میاشت به گټه او تاوان د پچې اچونې له مخې ويستل کېږي، پچه چې د چا په نوم ووځي، نو گټه او تاوان هم د هماغه رسېږي، که هره میاشت پچه د يو سړي په نوم هم ووځي، نور به نیوکه نه وي. ايا شريعت د داسې کاروبار کولو اجازه راکوي؟

خواب: دا قمار دی.

پوښتنه: دوه کسان په خپل منځ کې د شراکت پر بنسټ سوداگري کوي، دا په داسې حال کې چې د يو شخص پیسې کارول کېږي او د بل شخص کار (زیار)، گټه په خپل منځ کې وېشي. که په دې سوداگري کې تاوان وشي، نو تاوان باید څه ډول ووېشل شي؟

خواب: دا د شراکت (مضاربت) بڼه ده، که په شراکت کې تاوان وشي، نو هغه به په راس المال (هغه پیسې چې په کاروبار کې کارول شوې دي) کې حسابېږي. که له تاوان کېدو وروسته دواړه شريکان جلا کېدل غواړي، نو د

کاروباري مسائل او اسلامي حل لاري

بيسو څښتن همدوره (د تاوان په اندازه) پيسې لارې او د بل شريک کار (زيار)، خو که د راتلونکي لپاره هم دې کاروبار ته دوام ورکول غواړي، نو چې په راتلونکي کې څومره گټه لاس ته راځي، له هغې څخه به لومړی د راس المال تاوان پوره کوي، له دې څخه چې بيا څومره ډېره گټه کېږي، هغه به د دواړو تر منځ په سم ډول وېشل کېږي.

پوښتنه: عبدالرحيم ته محمد اقبال يوه (چېلۍ) په نيمايي بيه ورکړه، چې دې سره دواړه په دې (چېلۍ) کې شريک شول، عبدالرحيم ته يې وويل؛ ((ته به دا چېلۍ ساتې، چې څومره بچي زېږوي، په هغې کې به ښځينه بچي د دواړو شريک وي او که نر بچي زېږوي، نو هغې کې به زه شريک نه يم، هغه به ستا وي)) په شريعت کې دا شراکت چې د محمد اقبال او عبدالرحيم تر منځ ترسره کېږي چې په نر بچي کې د برخي نه درلودلو شرط هم لري، څنگه دی؟

ځواب: دا شراکت بېخي درست نه دی، اول خو دا چې دواړه شريکان دي، ولې يې پر يو د چېلۍ ساتلو بوج واچاوه؟ بيا دا شرط يې ولې کېښوده چې په ښځينه بچو کې به يې برخه وي په نر کې به نه وي؟

پوښتنه: دوه شريکان يو ځای کاروبار کوي، د يو پانگه (٦٦) سلنه ده، د بل پانگه (٣٤) سلنه، د (٣٤) سلنې پانگې څښتن کاروبار پر مخ وړي، هغه وايي که تاوان وشي نو ټول به د (٦٦) سلنه پانگې څښتن پرې کوي، نه دی خپله. ايا د نوموړي شخص دا شرط لگول شرعاً جايز دی؟

خواب: کوم شریک چې کار پر مخ وړي، په گټه کې یې برخه د پانگې په نسبت زیاته ورکول سم دي. د مثال په ډول: ((د (۶۶) سلنې څښتن او (۳۳) سلنې څخه گټه باید یو شان وي، خو که تاوان وشي نو د پانگې په نسبت دې د دواړو تر منځ وویشل شي. ټول تاوان پر یو کس پرې کولو والا شرط ناسم دی.

پوښتنه: زما ملگری یوه کوچنۍ سوداګري پر مخ وړي، ما هغه ته یو څه پیسې د مضاربت په توګه ورکړې، څه موده وروسته راته مالومه شوه چې هغه زما پیسې په سوداګرۍ کې نه وې کارولې، بلکه په خپلو شخصي چارو کې یې لګولې وې، خو هغه زه د کاروبار په گټه او تاوان کې شریک کړم، ماته چې یې کومه گټه راکړې، هغه حلاله ده که حرامه؟

خواب: کله چې هغه ستا پیسې په کاروبار کې ونه لګولې نو بیا گټه او تاوان له کومه شو؟ په کوم کې چې یې ته شریک کړی یې. که هغه ستا پیسې په کاروبار کې نه وي لګولې او د هغه په بدل کې یې ستا د پیسو په اندازه پیسې کاروبار ته ورکړې وي او ته یې کاروبار کې شریک کړی یې، نو بیا چې له دې کاروبار څخه څومره گټه لاسته راځي او په هغه کې یې ستا د پیسو په نسبت ستا برخه کړې وي، نو بیا خو دا گټه حلاله ده او که هغه کاروبار کې ستا لپاره ستا د پیسو په اندازه پیسې نه وي لګولي او یا یې پیسې لګولې وي او بې له دې چې گټه حساب کړي او تاته برخه درکړي، بلکه ستا د پیسو لپاره یې یوه اندازه گټه ټاکلي وي او هغه درکوي نو دا حرام دي.

پوښتنه: زه یو دکاندار ته د (دوه زره) افغانیو مال ورکوم، چې کله (پنځلس) یا (شل) ورځې پس مال ختم شي، نو هغه ماته د (دوه زره) افغانیو سربېره (دوه سوه، دوه نیم سوه، یا درې سوه) افغانۍ نوره گټه هم راکوي، یوه ورځ هغه ماته وویل چې ته هره میاشت له ما څخه ټاکلې دوه سوه افغانۍ گټه اخله، مه زیاته اخله او مه کمه، ځکه هغه ډول ورته ډېره گټه نه پاتې کېده. زه په شک کې یم چې دا ډول ټاکلې گټه اخستل خو به زما لپاره سود نه وي؟ دا ډول گټه اخستل زما لپاره سود دی که نه؟

ځواب: ته چې په مال باندې کومه گټه اخلې، هغه له بیې سره یو ځای کړه، د بېلگې په ډول: د (دوه زره) افغانیو مال دې ورکړ، اوس چې په دې مال څومره گټه اخستل غواړې، نو هغه له دې (دوه زره) سره یو ځای کړه او ورته ووايه، دا د دومره پیسو مال دی.

پوښتنه: په شراکت کاروبار کې د یو شخص پیسې کارول کېږي او بل شخص کار کوي، ایا دا کاروبار جایز دی؟ که جایز وي نو دواړه یوازې په گټه کې شریک دي، که تاوان کې هم باید شریک وي؟

ځواب: لومړی باید په دې پوه شو چې دا ډول کاروبار (شراکت) نه بلکې په فقه کې دې ته (مضاربت) وایي او دا ډول کاروبار جایز دی.

کاروباري مسائل او اسلامي حل لاري

که گټه لاسته راوړي، نو د دواړو تر منځ دې د ټاکل شوو برخو په اندازه ووبشل شي، که تاوان وشي، تاوان به د پانگوال (هغه شخص چې په کاروبار کې يې پيسې بندې دي) برخه وي، نه د کار کوونکي. د بېلگې په ډول: (پنځوس زره) افغانۍ پانگه وه، په کاروبار کې تاوان وشو، نو داسې فکر وکړئ چې پانگه (خلوبښت زره) پاتې شوه، اوس که دواړه دا کاروبار له منځه وړل غواړي، نو پانگوال له کار کوونکي څخه د (لس زره) افغانيو په بدل کې هېڅ څه شي نه شي غوښتلی، البته که له تاوان وروسته بيا هم کاروبار ته دوام ورکول غواړي، نو په راتلونکي کې چې کومه گټه ترلاسه کېږي، له هغې څخه به لومړی د پانگوال پانگه پوره کېږي، چې کله پانگه بېرته (پنځوس زره) ته ورسېږي، نو بيا چې گټه څومره پاتې شي هغه دې د ټاکل شوې اندازه برابر د دواړو تر منځ ووبشل شي.

پوښتنه: (زید) ته د سوداگرۍ پیلولو لپاره د پیسو اړتیا ده، هغه له (بکر) څخه څه پیسې په دې شرط اخلي چې هره میاشت به ټاکلې اندازه پیسې (زید) ته د گټې په نوم ورکوي، (زید) دا کار ددې لپاره کوي چې هغه هر وخت د حساب کتاب کولو څخه خلاص وي، یوازې څو ټاکلې اندازه پیسې (بکر) ته ورکړي، شرعاً ددې کاروبار څه حکم دی؟

ځواب: کومه بڼه سوداګري چې تا لیکلې، دا واضح سود دی، جایزه او سمه بڼه یې دا ده چې (زید) د (بکر) په پانگه سوداګري وکړي، په دې کې چې څومره گټه لاسته راځي، دا دې د ټاکل شوې اندازې له مخې په خپل منځ

کې وويشي. د بېلگې په ډول: په گټه کې به د دواړو برخه يو ډول وي، يا به د يو (شپېته) او د بل (څلوېښت) سلنه وي.

پوښتنه: زما يو ملگري يو شخص ته د کاروبار کولو لپاره پيسې ورکړې دي، په هغو پيسو چې هغه شخص څومره گټه کوي، د هغې څلورمه برخه هره مياشت زما ملگري ته ورکوي، دا گټه زما د ملگري لپاره جايز ده که نه؟ دا په داسې حال کې چې په کاروبار کې يې يوازې پيسې کارول کېږي، دی په کې خپله کار نه کوي.

ځواب: که هغه شخص کوم جايز کاروبار ترسره کوي، نو ستا د ملگري لپاره گټه اخستل جايز دي.

پوښتنه: ما د څه کاروبار لپاره له يو شخص څخه پيسې واخيستې، هغه شخص ته به مې هره مياشت د ترلاسه شوې گټې (څلورمه) برخه استوله او درې برخې به يې ما اخيستې، يوه ورځ د هغه اصلي پيسې چې ما په کاروبار کې کارولې زما له مېرمنې څخه وسوزېدې، اوس زه نوموړي شخص ته د هغه اصلي پيسې بېرته ورکړم که د گټې څلورمه برخه هم ورسره ورکړم؟

ځواب: تاسو پيسې گټې، تر څو لومړی د هغه اصلي پيسې چې کاروبار پرې چلېده پوره کړئ، چې کله يې پيسې پوره شي او گټه پاتې شي، نو لاسته راغلې گټه بيا په خپل منځ کې د ټاکل شوې اندازې له مخې ووېشئ.

ربا (سود)

((ربا)) د عربي ژبې لفظ دی، چې مانا يې زیاتوالی، لوړوالی او اضافه والی دی، په پښتو، اردو، دري او ځینو نورو ژبو کې ورته ((سود)) ویل کېږي. په انګلیسي ژبه کې ورته (interest) او (Usury) هم ویل کېږي.

له ربا څخه مراد د پر ټاکلي وخت قرض هغه اضافه پیسې اخیستل دي، د کومو پیسو غوښتنه چې قرض ورکوونکی له قرض اخستونکي څخه کوي او دا پرېکړه يې له لومړي وخت څخه کړې وي.

د شرعي اصطلاح کې د سود تعریف داسې دی.

((هغه په شرط ټاکل شوې اضافه ده، چې یو شخص یې بې له کوم حق څخه لاسته راوړي))

په قران کریم کې الله تعالی فرمایي:

﴿قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا ۗ وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا...﴾ ۲۷۵ ﴿...سورة البقرة

ژباړه: سود خوړونکو وویل؛ چې سود او تجارت یو شی دی، خو الله تعالی بیع حلاله کړې او سود یې حرام کړی.

د تجارت او سود تر منځ توپير

﴿قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا ۗ وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا...﴾ ۲۷۵... سورة البقرة

ددې ایت مانا ته د رسېدلو لپاره اړینه ده چې د بیع او سود په اضافه والي کې فرق وپېژنو چې پر کوم بنسټ د بیع گټه جایز او د سود اضافه والی جایز نه دی، دا فرق لاندې ذکر شوی.

۱- په تجارت کې د گټې ترلاسه کول یقیني نه وي، بلکه د گټې تر څنگ د توان احتمال هم وي، خو په سود کې گټه او اضافه والی حتمي او یقیني وي او سود ورکوونکی یې د ترلاسه کولو لپاره له هېڅ خطر سره نه مخ کېږي.

۲- د تجارت په حالت کې یو جنس په نغدو اخستل او خرڅول کېږي او د دې جنس په تیارولو کې بشري ځواک مصرفېږي تر څو د پلورنې وړ شي، او ترلاسه کېدونکې گټه ددې بشري ځواک او هڅو ثمره وي، خو د سود په حالت کې پیسې له پیسو سره پلورل کېږي او ترلاسه کېدونکې گټه یوازې د پیسو د خاصې مودې په بدل کې ترلاسه کېږي.

کاروباري مسایل او اسلامي حل لاري

۳- په تجارت کې دا هوکړه يا راکړه ورکړه په عام ډول يو لنډ وخت وروسته پای ته رسېږي، خو د سود په حالت کې د يوې اوږدې مودې يا د نامعلومه وخت لپاره دوام لري.

۴- په مضاربت يا مشارکت کې د دواړه لوريو تر منځ همکاري او همدردي ډېره وي، ځکه د دوی گټه شريکه وي، خو په سودي کاروبار کې د سود اخستونکي يوازې خپل سود سره کار وي.

۵- په اسلامي نظام کې د صدقې مال ټول د غريبانو په برخه وي، خو په سودي کاروبار کې ټول مال له غريب څخه مالدار ته ځي، اسلام چې کومه ټولنه د ورورولۍ پر مخ بيايي، سود يې د ځانځانۍ او خپلگټو پر لور بيايي.

پوښتنې او ځوابونه

پوښتنه: ما د پاکستان ملي بانک په يوه پروژه کې گډون کړی دی، هغه داسې ده چې د (٦٦) مياشتو لپاره به زه هره مياشت (١٠٠) افغانۍ ورکوم، (٦٦) مياشتې بعد زما ټولې پيسې (٦٦٠٠) جمع کېږي، نو بيا له هغه وروسته به تر هغې پورې ماته بانک هره مياشت (سل) افغانۍ راکوي، تر څو چې ما خپلې (٦٦٠٠) ترې نه وي اخستي، يعنې (٦٦٠٠) افغانۍ به مې امانت پرته وي. ايا يو کارېگر سرې د دا ډول عايد بندوبست کولای شي؟

ځواب: ستا اصلي پيسې خو په بانک کې پرته دي، هره مياشت چې کومې سل افغانۍ درکوي دا سود دی.

پوښتنه: ما سره د جومات د مرستې پيسې دي، کله چې يې يو څه اندازه مصرف کړم او نورې يې اضافه شي، نو هغه په يو بانک کې اچوم، هلته چې په دغه پيسو کومه گټه راځي له هغې سره څه وکړم؟ په جومات کې يې وکاروم که نه؟

ځواب: تاسو د جومات پيسو لپاره ((کرنټ اکاونټ)) جوړ کړئ، په دغه بانکي حساب باندې گټه نه راځي او کومه گټه مو چې ترلاسه کړې وي، هغه په جومات کې مه مصرفوئ کوم غريب شخص ته يې ورکړئ.

پوښتنه: د سود پیسې په کاروبار کې لگول او په دې کې د الله تعالیٰ څخه برکت غوښتل، آیا په دې کې به برکت وي که بربادي؟

ځواب: په سود باندې پیسې اخستل گناه ده، له دې څخه توبه او استغفار په کار دی، نه دا چې د برکت دعا ورته وه شي، دا تجربه ده چې کومو خلکو چې له بانک څخه د قرض په شکل سودي پیسې اخستې وي، هغه د دې قرض په جال کې داسې نښتی وي چې خلاصېدل یې ډېر ستونزمن وي.

پوښتنه: ما د ځینو دوستانو په وینا په یوه کمپنۍ کې (۲۰) زره افغانۍ جمع کړې، چې تر اته میاشتو یې ماته هره میاشت گټه راکړه، نو په اته میاشتو کې یې ټولې (۸) زره افغانۍ ماته راوړولې، خو وروسته بیا هغه کمپنۍ وتختېده، پوښتنه داده چې هغه (اته زره) افغانۍ چې د گټې یا سود په شکل کې یې ماته راکولې، زما لپاره د قرض عوض کې حالېدلای شي که نه، ځکه هغې کمپنۍ ته اوس هم زما (۱۲) زره افغانۍ پاتې دي. اته زره یې ماته رسېدلي دي.

ځواب: که سود یې درکوو نو حالې نه وې، خو ستا (۲۰) زره افغانۍ د دوی پر غاړه وې، له دې څخه (اته زره) تاته د قرض په شکل کې بېرته درورسېدلې، نو دا جایز دي.

پوښتنه: بانک کې چې د (پي ایل ایس) په نوم په شراکت کې کومې پیسې جمع کېږي او هغوی له دې څخه زکات هم ورکوي او (۶) سلنه گټه هم درکوي، آیا دا د قران او سنت له مخې جایز دي؟

ځواب: حکومت دې ته (غیر سودي) وايي، خو ددې په اړه چې کوم مالومات راجمع شوي، دا په ډاگه کوي چې دې سیستم ته (غیر سودي) ویل فقط د نوم لپاره دي، په حقیقت کې دا هم سودي معامله ده.

پوښتنه: زه د څلورو بچو مور یم، څلور میاشتي د مخه مې خاوند وفات شو، زما عمر اوس (۲۶) کاله دی، د خاوند تر وفات کېدو وروسته د هغه له دفتر څخه ماته (سل زره) افغانۍ د فنډ په شکل کې راکړل شوي، اوس ډېر خلک ماته وايي چې دا پیسې په بانک کې واچوم او هره میاشت له دې څخه گټه واخلم او خپل بچي پرې وساتم، دا خبره تر کوم حده د منلو ده؟ خو زما په اند اول خو دا پیسې حرامې دي، بیا څنگه پرې نورې حرامې پیسې وگټم؟ خو خلک راته وايي دا حرامې نه دي، په مجبوري کې هر څه جایز دي، خو زه هېڅ نه پوهېږم څه وکړم؟

پوښتنه: الله تعالی ستا او ستا د بچو ساتنه کوي، ستا خاوند ته چې کومې پیسې د هغه له دفتر څخه ورکړل شوي دي، که کار یې جایز و، نو دا پیسې هم حلالې دي، خو دا په بانک کې کېښودل او په دې گټه اخستل حلال نه دي، بلکه سود دی. که تاسره کوم نېک انسان نکاح کول وغواړي او ستا د بچو روزنه هم وکړي، نو ستا لپاره به نکاح کول ډېر مناسب وي. کله الله تعالی ساتونکی دی، خپله کار مزدوري وکړه او بچي وساته او د دوی د نېک عمله لوېېدو لپاره دعا گانې کوه، الله تعالی دې پر تا او ستا پر بچو اساني راوړي. امین!

پوښتنه: د (نیشنل ډیفنس سیونگ اسکیم) په نوم یوه پروژه حکومت په لاره اچولې، ماته چا وویل چې په دې کې پیسې جمع کول او په هغې پیسو گټه اخستل جایز دي، ځکه په دې پیسو د هېواد د دفاع په خاطر

وسله اخستل کېږي او د هېواد په کار راځي، اوس چې دوی کومه وسله اخلي، هغه که پنځه کاله بعد واخلي، نو ډېره بيه پرې راځي، نو ځکه يې حکومت له اوسه اخلي. ايا په دې پروژه کې پيسې لگول او گټه اخستل جايز دي؟

ځواب: که حکومت په دې پيسو گټه ورکوي نو دا سود دی.

پوښتنه: ځينې خلک د پانگې راکړه ورکړه د (سلنې) له مخې کوي، (يعنې ۱۵ سلنه د مياشتې، ۱۰ سلنه د مياشتې)، ځينې خلک ورته سود وايي، خو ځينې وايي دا سود نه دی، مور له يو ملا څخه پوښتنه وکړه، نو هغه راته دا بېخي جايز وويل. اوس مور سم نه پوهېږو چې دا حلال دي که حرام؟

ځواب: د (سلنې) له مخې گټه اخستل سوچه سود دی، کوم مولا صيب چې دغه فتوا درکړې، هغه ناخبره دی، دا بايد د خپلې غلطې فتوا توبه وباسي، کومو خلکو چې سود اخيستی وي، دوی بايد بې له صدقې نېت لرلو څخه همغه اندازه پيسې په غريبانو وويشي.

پوښتنه: که په يوه کمپنۍ کې د برخې په ډول پيسې جمع کړو او هغه کمپني د گټې او تاوان پر بنسټ وي او هره مياشت هغه کاروبار وکړي او مور ته گټه راکړي، داسې ټاکلې اندازه پيسې نه وي، چې په (سل) افغانيو به (څلور يا درې) افغانۍ راکوي، بس څومره چې گټه او تاوان وي، په خپله اندازه يې راکوي او څومره پيسې مو چې جمع کړې دي،

همغه اندازه به وي، کله چې زموږ زړه وي راويستلی يې شو، نو دا جایز دي؟

ځواب: که د کمپنۍ کاروبار د شريعت خلاف نه وي او د مضاربت پر اصولو گټه وويشي، ټاکلې اندازه گټه نه وي، نو دا گټه جایز گټه ده.

پوښتنه: پیسې په پیسو بدلول جایز دي که نه؟

ځواب: له پیسو سره د پیسو تبادله جایزه ده، خو دواړه لوري باید یو اندازه وي، کمی کول جایز نه دی او له دواړو خواوو څخه به نغد وي، قرض هم جایز نه دی.

پوښتنه: که له چا سره په داسې وخت کې پیسې نه وي، نو هغه کولای شي چې اوس پیسې واخلي او بیا څه موده پس ورته پیسې ورکړي؟

ځواب: بیا دې پیسې قرض واخلي او څه موده پس دې قرض پرې کړي.

پوښتنه: احمد یو موټر اخستل غواړي چې بیه یې (۳۰۰۰۰) زره افغانۍ ده، خو له احمد سره (۳۰) زره افغانۍ نه شته، هغه ځي له کمپنۍ څخه د موټر بل جوړوي او بانک ته راځي، بانک یې ورته اخلي، خو کله چې (احمد) بینک ته قرضه پرې کوي نو په قسطونو به (۳۵) زره افغانۍ پرې کوي، ایا دا (پنځه زره) افغانۍ د بانک لپاره سود دی که نه؟

ځواب: په دې راکړه ورکړه کې دوه شکلونه دي:

کاروباري مسایل او اسلامي حل لارې

اول دا چې که بانک دغه موټر په (۳۰) زره واخلي او په (۳۵) زره يې خرڅ کړي، يعنې له کمپنۍ سره د موټر سودا بانک وکړي او د گاډي اخستلو وروسته يې په دې شخص وپلوري، نو دا حالت يې جايز دی.

دويم دا چې دا موټر خو (احمد) واخيست او د گاډي د بل پرې کولو لپاره يې له بانک څخه قرض واخيست، بانک په (۳۰) زره افغانو باندې (۵) زره افغانۍ سود ولگو او قرض يې ورکړ، دا شکل يې ناجايز دی، تا چې کوم شکل ليکلی، د دويم حالت سره سمون خوري، ددې لپاره جايز نه دی.

کور، زمکه، دکان او نور شيان په کرایه ورکول پوښتنې او ځوابونه

پوښتنه: زمکه په دهقانی ورکول جایز دي که نه؟ دا خو سود کې نه راځي؟

ځواب: زمکه په تېکه ورکول او کور پر کرایه ورکول خو د ټولو علماو په نظر جایز دي، خو زمکه په دهقانی ورکولو کې اختلاف دی، خو فتوا په دې ده چې دهقانی جایز ده، په سود یې قیاس کول غلط دي، خو که په (مضاربت) یې قیاس کړو صحیح ده او مضاربت جایز دی.

پوښتنه: کومه کرایه چې له کور یا جايداد څخه لاسته راځي، ایا دا سود دی؟

ځواب: که له جايداد څخه مو موخه زمکه، کور، دکان او نور وي، نو د دې شيانو په کرایه ورکولو اجازت په حدیث کې راغلی دی، دې ته د سود فکر کول او ویل غلط دي.

پوښنه: که کوم شخص یو کور واخلي او په کرایه یې ورکړي، نو په دې ډول د دې کور کرایه سود ده که نه؟ کوم شيان چې موږ په ودونو کې په کرایه راوړو لکه لوبڼي اونور شيان، آیا دا هم سود دی؟

ځواب: کور او سامان په کرایه اخستل جایز دي، ددې عايد په سود کې نه حسابېږي.

پوښتنه: یو شخص یو دکان له مالک څخه په (۲۴) زره افغانۍ نیولی او کرایه یې هم د میاشتې (پنځوس) افغانۍ ورکوي، زه اوس دغه دکان له هغې څخه په (۲۵۰) افغانۍ په کرایي نیول غواړم، ایا زما او د هغه لپاره داسې کار کول جایز دي؟

ځواب: ستا لپاره ددې دکان په کرایه اخستل جایز دي، په دې کې شرعاً هېڅ ممانعت نشته.

پوښتنه: په نا اباد ځای لکه؛ (ځنگل) کې کور جوړول، کوم چې دولتي ځای دی، ددې په کرایه اخیستل سم دي که نه؟

ځواب: که د حکومت په اجازه کور جوړ شي نو په کرایه اخستل یې جایز دي.

پوښتنه: د کور څښتن چې له کرایه دار څخه ایډوانس (پېشکي) پیسې اخلي دا امانت دی که قرض؟

ځواب: دا خو امانت دی، خو که د کرایه دار له خوا یې د کارونې اجازت وي، نو دا قرض شمېرل کېږي.

پوښتنه: ایا د کور مالک هغه پیسې په خپله خوښه کارولی شي؟

ځواب: د پیسو مالک له اجازې پرته یې نه شي کارولی.

پوښتنه: که دکور مالک دغه پیسې په کوم ناجایز کار کې ولگوي نو گناه یې پر کرایه دار ده؟

خواب: نه

پوښتنه: کرایه به هر کال ددې پیسو زکات ورکول که نه؟

خواب: هو ورکوي به یې.

پوښتنه: که د کور مالک دغه پیسې په جایز کار کې ولگوي، بیا هم گناهگار دی؟

خواب: که د پیسو مالک په اجازه یې ولگوي، نو نه دی گناهگار.

پوښتنه: د کور مالک له یو طرفه لورې کرایه اخلي، بیا د ایډوانس په نوم هم له پیسو گټه اخلي، بیا په کال دوه کې په کرایه کې هم لوړوالی راولي، نو ایا دا ظلم نه دی؟

خواب: د ضمانت موخه دا وي چې کرایه دار د اوسېدو پر مهال کور ته تاوان اړوي، ځینې وختونه، د برق بیل او نور شیان پرېږدي او ځي، نو د کور مالک یې باید پرې کړي، نو د دې لپاره د کرایه دار څخه ضمانت کېښودل کېږي، که پوره باور وي نو بیا د ضمانت کېښودلو اړتیا نه شته.

پوښتنه: یو مالک خپل دکانونه په کرایه ورکوي، په هوکړه لیک کې ورسره دا لیکي چې که چېرې کرایه پر وخت ورنه کړل شي، نو مالي

جرمانه به ورکوي، کرایه داران يې ورسره په خوشالی مني، ایا دا جایز ده؟

خواب: شرعاً دا ډول مالي جرمانه اخیستل جایز نه دي.

پوښتنه: زه یو دکان لرم، هغه نایي (وېښته جوړوونکی) ته په کرایه ورکول غواړم، ښکاره خبره داده چې په دې دکان کې به د خلکو ږیرې کمېږي، نو په دې زما لپاره شرعي حکم څه نه؟

خواب: ته د حرامو پیسو اخستلو باندې مجبور نه یې، هغه ته ووايه چې د ږیرې کمولو پیسې زه نه اخلم، ماته حلالې پیسې راکوه، که له بل چا یې درته قرض کړي هم صحیح ده.

د برخو (Shares) کاروبار (پوښتنې او ځوابونه)

پوښتنه: الف- یو شخص د یوې کمپنۍ څه برخې اخلي، ژر یا وروسته یې په خپل نوم کوي او بیا یې بېرته پلوري، په دې چې کومه گټه لاسته راځي، دا حاله ده که حرامه؟

ب- یو شخص د یوې کمپنۍ څه برخې اخلي او له ځان سره یې ساتي، په دې باندې چې کمپني کومه گټه یا بونس ورکوي، دا حلال دی که حرام؟

ج- د کمپنۍ برخې له ځان سره ساتلو باندې د هغې په بیه کې چې کوم لوړوالی راځي، دا حلال دی که حرام؟

ځواب: برخې اصل کې د یوې کمپنۍ ملکیت وي، د بېلگې په ډول: (د یو میلیون) افغانیو برخې وي، ځینې برخې بیا د کمپنۍ څښتنان له ځان سره ساتي او ځینې په عامو خلکو پلوري، هر شخص بیا د خپلې برخې په نسبت د کمپنۍ په ملکیت کې شمېرل کېږي، ځینې خلک خپلې برخې پلوري او د ملکیت نورو ته انتقالوي، نو له دې امله د برخو اخستل او خرڅول جایز دي، په دې شرط چې د کمپنۍ کاروبار صحیح او جایز وي، په دې برخو باندې د

کمپنی له خوا لاسته راغلي گټه هم جايز ده، په دې شرط چې هغوی ټوله گټه په برخو تقسیم کړي وي. والله اعلم!

پوښتنه: زه د کمپنی د برخو (Shares) اخستل او خرڅول کوم، په دې کې د گټې او تاوان دواړو احتمال وي، کمپنی د کال په وروستيو کې پر برخه اخستونکو باندې يو څه اندازه گټه هم وپشي، چې هغې ته ((ډيوينډ)) وايي، آیا دا کاروبار او گټه جايز ده؟

ځواب: د کمپنی مثال داسې دی لکه څو تنه چې يو ځای شي او يو دکان په شريکه پرانيزي، يا کومه فابريکه جوړه کړي، دوی هر يو به په دکان يا کارخانه کې د خپلې برخې په اندازه شريک وي او د خپلې برخې په اندازه د گټې لاسته راوړلو حق لري، په دې ټولو کې هر يو حق لري چې خپله برخه په بل شخص وپلوري. د کمپنی برخې هم داسې وگڼی، نو له دې امله د کمپنی د برخو اخستل او پلورل جايز دي، البته په دې شرط چې د کمپنی کاروبار به حلال وي، د کومې کمپنی کاروبار چې جايز نه وي، د هغې برخې اخستل هم جايز نه دي. د بېلگې په ډول؛ بانکونه د سود کاروبار کوي، نو د هغې برخه اخستل هم حرام دي.

پوښتنه: ۱- نن سبا ځينې سوداگريزې ادارې د پانگې ډېرولو يا نوې ادارې د خپلې سوداگرۍ د پيلولو لپاره پر خلکو د کمپنی برخې پلوري، ددې برخو بيه په عام ډول (لس) افغانۍ يوه برخه وي، نو له دې امله د بانکونو له لارې عريضې جمع کوي، د ډېرو عريضو له جمع کولو وروسته بيا د ټولو عريضو تر منځ پچه اچوي، د هر چا چې پچه راوڅېږي، د کمپنی برخه پرې پلوري. په پچه اچونه کې د يوې برخې بيه (لس) افغانۍ وي، خو په (سټاک مارکيټ) کې يې د کمپنی د ښه

نوم لرلو له امله بیه لوړېږي او ځینې وختونه یې بیه ټیټېږي هم، یعنې کله یوه برخه په (۹) یا (۸) افغانۍ پلورل کېږي، کله په (۲۰) یا (۲۵) افغانۍ، برخه په ازاد بازار کې هم پلورل کېدلای شي. که دا برخه د څه مودې یا (شپږو) میاشتو لپاره وساتل شي، نو کمپنۍ پرې د گټې ورکولو اعلان هم کوي، چې د یوې ځانگړې فیصدي له مخې هر چاته که (۱۰۰) برخې ولري د (سلو) په اندازه او که (۱۰۰۰) برخې ولري د (زرو) په اندازه گټه ورکول کېږي. د دا ډول برخو اخستل صحیح دي که نه؟

۲- که واخیستل شي، نو د گټې یا تاوان پر بنسټ یې بېرته پلورل سم دي که نه؟

۳- دا برخې په دې نیت ساتل چې په دې به گټه لاسته راځي، سم کار دی که نه؟

۴- د گټې اخستل درست دي که نه؟

ځواب: د برخې (Shares) اخستلو مانا په کمپنۍ کې شراکت کول دي، چا چې څومره برخې واخستې هغه د خپلو پیسو د اندازې په نسبت د هغې کمپنۍ مالک او په هغې کې شریک شو، که کومې کمپنۍ، میل یا فابریکه ولگوله نو نوموړی شخص په کې د خپلې پانگې په اندازه شریک دی او د خپلې برخې پلورلو واک لري، نو د برخې اخستل او پلورل جایز دي، خو دلته د درې ټکو یادول ډېر اړین دي:

اول- تر کومه چې کمپنی کومه فابریکه یا میل نه وي لگولی، تر هغې پورې برخه د پیسو حیثیت لري، نو د (۱۰) افغانۍ ته بیا په (۹) یا (۱۱) نه شې پلورلی، دا سوچه سود دی.

دویم- په عام ډول داسې کمپنی د سود کاروبار کوي، په دې گناه کې به ټول برخه اخستونکی شریک وي.

درېیم- په یوې کمپنی کې شراکت هغه وخت جایز دی، چې په هغې کې ټولې معاملې صحیح او جایز وي، که د کمپنی کومه معامله د شریعت پر ضد وي او برخه اخستونکو ته ددې په اړه مالومات هم وي، نو برخه اخستونکي به هم گناهگار وي، په داسې کمپنی کې شراکت کول جایز نه دي.

احتکار

خِينې خلک د شخصي گټو په خاطر ددې پر ځای چې د نورو خلکو اړتياوې په نظر کې ونيسي، مال او ضروري شيان ذخيره کوي، د کمي او قيمتي پر وخت يې بيا بازار ته راوباسي او په خپله خوښه يې په لوړه بيه پلوري، چې دې ته په اسلامي شريعت کې احتکار وايي.

په اسلامي شريعت کې احتکار ډېر ناوړه عمل بلل شوی، نبي عليه السلام فرمايلي: هغه څوک چې د نرخ لوړولو سببونه پيدا کوي، په هيتناک اور کې به واچول شي او احتکار کونکي شخص ته يې ملعون وي.

احتکار (پوښتنې او ځوابونه)

پوښتنه: ځينې وختونه سوداگر خپل مال بازار ته ډېر عرضه کړي، په يو خاص تخفيف سره يې پلوري، بيا همدا مال ذخيره کړي، چې کله بازار کې ختم شي او د خلکو اړتيا ورته ډېره وي، نو بيا يې بازار ته راوباسي او په لوړه بيه يې پلوري او ډېره گټه لاسته راوړي، آيا دا جايز دي؟

ځواب: مال داسې ذخيره کول چې له هغه څخه خلکو ته تکليف او خفگان رسېږي، حرام دي. په حديث کې يې دغه ډول مال ذخيره کوونکي ته ملعون ويېلي دي، خو که خلکو ته تکليف پرې نه رسېږي نو بيا مال ذخيره کول جايز دي. لېکن کله چې يو شخص د مال د بيې لوړوالي لپاره مال ذخيره کوي نو دا کار يې له بدوالي څخه خالي نه دی.

پوښتنه: د مال ذخيره کولو څه حکم دی؟

ځواب: د مال ذخيره کولو څو بڼې دي او د هر يو حکم جدا دی، يو شکل يې دادی چې يو شخص د خپلې زمکې غله وساتي او ويې نه پلوري، نو دا شکل سم دی، خو په دې شکل کې د قيمتي او قحط انتظار کول گناه ده. که خلک د غلې له کموالي سره مخ دي، نو دی بايد له خپلې اړتيا اضافه غله وپلوري.

دويم شکل يې دادی چې؛ يو شخص غله اخلي او هغه ذخيره کوي، چې کله خلک له قحط او د غلې له کموالي سره مخامخ شي نو بيا يې

بازار ته راوړي، دا شکل یې حرام دی، محمد صلی الله علیه وسلم دغې شخص ته ملعون ویلي.

دریم شکل یې دادی چې؛ که په بازار کې د دغه جنس کموالی نه وي او خلک ورته ډېره اړتیا نه لري، نو په داسې حالت کې یې ذخیره کول جایز دي، خو د قیمتې په انتظار کې غله ساتل له احتکار څخه خالي نه وي.

پوښتنه: په کال کې یو ځل د مشروباتو کمپنیو له لوري دکاندارانو ته اعلان کېږي او ورته وايي که په دغه ټاکلې موده کې مو سودا واخیستله نو تاسو ته به خاص تخفیف درکړل شي، نو دکانداران بیا په هغه موده کې ډېره سودا اخلي او ذخیره کوي یې، چې کله هغه موده پای ته ورسېږي، نو هغه توکي بېرته په عامه بیه شي، چې دکاندارانو ته په کې ډېره گټه پاتې کېږي، خو مشتریانو ته په دې کې هېڅ ډول ستونزه نه پېښېږي، آیا دا ډول ذخیره کول جایز دي که نه؟

ځواب: که د دغو توکو قحطي نه وي او مشتریانو ته د دې په ذخیره کولو هېڅ ستونزه نه پېښېږي، نو په ارزانه بیه د ډېره شیانو اخستل هېڅ جرم نه دی.

د قسطونو کاروبار

پوښتنه: په قسطونو باندې د موټرو اخستل په سود کې راځي که نه؟

ځواب: که پلورونکی په بشپړ ډول د موټر ټول اسناد اخستونکي ته ورکړي او په قسطونو يې وپلوري، نو جايز دي. په دې کې پر قرض پلورلو له امله د موټر په اصلي بيه کې زياتوالی جايز دی، دا په سود کې نه راځي. خو په دې خبره کې دا ډېره اړينه ده چې په همدې يو ځای دا پرېکړه وکړي چې په نغدو يې اخلي که په قرض چې د هغه له مخې نرخ وټاکي، د بېلگې په ډول: د يو شي د نغدو بيه (۵۰۰۰) افغانۍ او د قرض قسطونو بيه يې (۷۰۰۰) افغانۍ وي، نو په بيه کې دا ډول ډېروالی جايز او په سود کې نه راځي.

پوښتنه: مېرمن مې د زوی لپاره يو داسې دکان پرانيستلی چې شيان په قسطونو پلوري، خو زه يې مخالف يم، ځکه چې په دې کاروبار کې مشتري ته په ژبني ډول ويل کېږي چې دا شيان تاته په قسطونو درکول کېږي چې ته په اسانه ډول لوی او قيمته شيان واخيستلای شي، خو په کاغذونو کې يې ورته (کرايه دار) ليکلی وي او دا يې هم ليکلي وي چې که چېرې قسطونه پر خپل وخت ور نه کړئ، نو شيان به بېرته درڅخه اخستل کېږي. په دې اړه د شريعت له مخې ستاسو نظر څه دی؟

ځواب: په قسطونو شيان ورکول جايز دي، خو په دې کې دا دوه ستونزې چې تا ليکلي، بايد اصلاح شي. يوه دا چې اخستونکي ته ((کرايه دار)) ليکل، دويم دا چې پر وخت د قسطونو نه ورکولو له امله به ترې شيان بېرته اخستل کېږي، دا دواړه خبرې شرعاً ناجايز دي. ددې پر ځای داسې يوه لاره

راوباسئ چې د قسطونو ورکولو ضمانت هم لاسته درشي او د شريعت خلاف هم نه وي.

پوښتنه: (احمد) يو موټر په نغدو اخلي، (محمود) ورته راځي او دا موټر ترې په قسطونو اخلي، نو (احمد) ورته لاندې شرايط وړاندې کوي.

۱- (لس زره) افغانۍ به نغدې اخلم، پاتې پيسې به هره مياشت (دوه) زره د قسط په ډول راکوې، په بازار کې د گاري اصلي بيه (۴۵) زره افغانۍ ده، زه به (لس) زره گټه اخلم. يعنې (محمود) به د (۴۵) زره پر ځای (۵۵) زره افغانۍ (احمد) ته ورکوي د نغدو (لس) زره افغانيو پرته به (۴۵) زره نورې هم ورکوي.

۲- که موټر وسوزي، غلا شي يا له منځه ولاړ شي، په هر حالت کې به (محمود) پيسې پرې کوي.

۳- که (محمود) د هر څه له امله پرلپسې درې مياشتې قسطونه پرې نه کړي، نو (احمد) حق لري چې هغه موټر په خپل واک کې کړي او (محمود) ته هېڅ هم ورنه کړي.

ځينې وختونه داسې هم کېږي چې (محمود) ته د پيسو اړتيا وي، هغه موټر په نغدو پلوري او (احمد) ته مياشتنۍ قسط ورکوي. ځينې وختونه موټر شتون نه لري او (احمد) له (محمود) څخه يو څه پيسې نغدې اخلي، يو څه ورسره خپلې کوي او (محمود) ته پرې موټر اخلي. يا (محمود) ته نغدې پيسې ورکوي او موټر پرې اخلي. د بېلگې په ډول؛

(موټر (۴۵) زره افغانی بیه لري، (لس) زره (محمود) اچوي او (۳۵) زره ورته (احمد) وركوي))

خواب: دلته خو مسایل ذکر شوي:

۱- يو شی په نغدو په ټیټه بیه اخستل او بیا یې په لوړه بیه په قسطونو وركول جایز دي.

۲- کوم شخص چې هغه شی په قسطونو واخیست، هغه یې مالک شو او د قسطونو پیسې پرې کول پر ده حتمي او واجب دي، نو له دې امله هغه کولای شي دا شی بېرته خرڅ هم کړي، که به نغدو وي یا قرض.

۳- پر قسطونو اخستلو وروسته که موټر له منځه ولاړ شي، نو دا تاوان د اخستونکي دی، قسطونه به پرې کوي.

۴- دا شرط چې ؛ ((که هغه د کومې ستونزې له امله د درې میاشتو قسطونه پرې نه کړي نو (احمد) به ترې موټر اخلي او د هغه پرې شوي قسطونه به سوځي.)) دا شرعاً ناسم دی. (احمد) دا حق لري چې خپل قسطونه په قانوني ډول ترلاسه کړي، خو هغه بېرته د موټر په خپل واک کې راوستلو حق نه لري او نه د پرې شوو قسطونو خوړلو حق لري.

۵- (احمد) چې کومې پیسې له (محمود) څخه د پیشکي په ډول اخلي هغه جایز دي. والله اعلم!

اخذونه

۱- حافظ ذوالفقار علي، اسلامي بينکاري کي حقيقت، دارالدعوة السلفيه لاهور.

۲- <http://ahnafmedia.com/islamic-articles-urdu/item/۲۷۴۶-tjarat-aur-sood-mein-fraq>

۳- <http://www.shaheedeislam.com/aap-k-masaul-or-un-ka-hal/ap-k-masail-or-un-ka-hal-jild-۶/۱۴۴۷>

۴- فقه اسلامي، مترجم؛ ادبيه غيرت نوشاد، انتشارات مستقبل، ۱۳۹۲ هـ ش

۵- داود محمد نيازي، بانکوالي، گودر خپرندويه ټولنه، ۱۳۹۱ لمريز کال

ستوري له سختو نه تېرېږي

چې سهار ته رسي!

هو! زه د اسمان په تک تور زړه کې د هغه ځلېدونکي ستوري يادونه کوم چې خپلې موخې ته د رسېدو لپاره په تور تم کې له سپرو، تودو تېرېږي او ځان تر گهيځه رسول غواړي.

دې تاند، خو په فکر پوخ زلمي راته په لومړي ځل د ژوندون ټلوېزيون په انگرې کې هغه مهال د ملگر تيا په پار لاس راکړ، چې زه پکې د خواشینی او يوازېتوب سيلی يوې او بلې خوا ته په قدم وهلو مجبور کېږم.

وم. دلته په تنگ چاپېريال کې مې د نارنج گلونو خوشبويي يادېدله، ما بېرته د ورتگ نغمې زمزمه کولې، خو د کنړونو په ښکليو درو کې دې رالوی شوي زلمي زما په مړ شوي احساس کې يو ځل بيا د ژوند ساه پوه کړه. **فياض حميد!**

په دې تورو هغه انسان رابلل کېږي، چې په سختو تنگو حالاتو کې يې د ژوند تېرول زده کړي، هر مهال يې د سختې مبارزې جامې پر تن وي، خو زه يې دا ټوله وړتيا دده درنې کورنۍ پورې تړم چې په روزنه کې يې هېڅ ډول بې پروايي نه ده کړې.

دې (۲۲) کلن زلمي د کونړ ولايت په شنه، سرسبز او د استعدادونو په حاصلخېزه سيمه (پېچ دره) کې خاپوړې کړي، د جگړو پر مهال له هېواده بهر له خپلې کورنۍ سره کډوالۍ ته هم اړ شوی، خو زده کړې يې نيمگړې نه دي پرېښي.

فياض حميد اوسمهال (۱۳۹۴/کب/۱۰) د اقتصاد پوهنځي د وروستي کال زده کړيال دی، خو د خيال او فکر مانۍ ته يې په کتو داسې انگرېل کېږي چې د نورو زده کړو هيلې يې هم په زړه کې ساتلې دي. حميد نه يوازې په اقتصادي او ادبي برخه کې فعال او ځيرک گڼل کېږي، بلکې په ژورنالېستيک ډگر کې هم ځانگړی نوم لري.

زه ورته د دعا لپاره لاسونه لپه کوم چې د ښاغلي (فياض حميد) اوسنی استعداد دې همداسې ځانگړې ځانگړې وغځېږي، خو په ټوله سيمه خپلې عطرورينې ورمې وشيندي. خو تر دې وروسته دې هم دا نه هېروي چې ټول ځلېدونکي ستوري په تيارو کې له سختيو تېرېږي، خو ځان تر سهاره ورسوي.

سيد اسحاق سادات

د (۱۳۹۴) لمريز کال د کب (۱۰) مه

د ژوندون ټلويزيون د خبرونو مديريت

د افغانستان ملي تحريک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۰۴

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**